

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
**«Російська пропаганда як інструмент впливу на політичні процеси в
США»**

Виконав студент II курсу, групи МНБ-21
Спеціальності 256 Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)
Денисюк Богдан Володимирович

Керівник – кандидат історичних наук, доцент
Санжаревський Олег Іванович
Рецензент – кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України Рівненського
державного гуманітарного університету
Пальчевський Руслан Степанович

Острог, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРОПАГАНДИ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ	6
1.1. Визначення понять пропаганди, фейку та дезінформації.	6
1.2. Вплив пропаганди на політичні процеси держав світу.	12
1.3. Виборчі процеси як ціль застосування пропаганди.	18
РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ	24
2.1. Найпоширеніші наративи російської пропаганди.	24
2.2. Вплив російської пропаганди на політичні процеси США.	32
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ РОСІЙСЬКІ ПРОПАГАНДИ НА ВИБОРЧІ ПРОЦЕСИ В США	39
3.1 Вплив російської пропаганди на медіа США, її форми та методи.	39
3.2 Вплив російської пропаганди на вибори США 2016 та 2020 роках. ..	46
3.3 Протидія США російській пропаганді.	62
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Обмінюватися політично важливою інформацією в Інтернеті та через соціальні медіа легше, ніж будь-коли. Проте в результаті люди тепер регулярно стикаються із зростаючою кількістю різноманітних форм неправдивого та оманливого контенту, включно з дезінформацією — неправдивими або спотвореними твердженнями, які стратегічно використовуються для введення людей в оману.

Дезінформація є однією з найбільших загроз, з якими сьогодні стикається демократія. Водночас російська дезінформація є серйозною транснаціональною загрозою, яка сприяє неприйнятній агресії з боку Росії як усередині країни, так поза її межами. Російська дезінформація сприяє масовим порушенням норм ОБСЄ режимом Путіна, починаючи від внутрішніх порушень прав людини до військового втручання в сусідні держави та втручання у вибори в кількох країнах.

Найпоширенішими на сьогодні є фейкові новини, часта поява яких викликає глобальне занепокоєння, особливо коли йдеться про можливий їх вплив на результати виборів. Адже вибір свого голосу виборці можуть базуватись на неправильній інформації. Крім того, зростання альтернативних медіа новин і роль соціальних медіа як платформи для дезінформації роблять фейкові новини більш актуальною проблемою, ніж будь-коли раніше.

Однак до сьогодні ми ще не усвідомлюємо точного впливу дезінформації. Таким чином, це дослідження дозволяє зрозуміти вплив пропаганди на політичні процеси країн, зокрема на глибшому дослідженні даного впливу на виборний процес США у 2016 році.

Мета роботи. Виявити які інструменти та методи впливу було використано для втручання в президентські вибори США у 2016 році.

Стан дослідження проблеми. Базою для наукового дослідження є звіт Спеціального прокурора США Роберта Мюллера. Доповідь Мюллера

складається із двох частин. Перша частина доповіді присвячена інформації про розслідування втручання в американські президентські вибори 2016 року. У другій частині документа аналізуються дії Трампа, які можуть бути інтерпретовані як перешкодження правосуддю.

Тему впливу фейку та дезінформації на вибори та політично-суспільні аспекти держав було висвітлено у дослідженнях наступних авторів: Дж. Барнес, Дж. Братіч, Т. Говелл, Б. Німмо, Т. Роджерс, В. Стівенсон, Е. Цукерман, І. Яблоков та інші. Також дослідження даного питання було висвітлено у численних публікаціях відомих газет та інтернет видань як The New York Times, CNN, The Economist тощо. Основним джерелом нашого дослідження став звіт прокурора Мюллера. На додаток, дана тема є частим об'єктом досліджень різних міжнародних організацій.

Предмет дослідження. Російська пропаганда як інструмент впливу на політичні процеси в США

Завдання роботи:

- визначити поняття фейку, дезінформації та пропаганди;
- які методи використала російська пропаганда для сприяння перемоги Трампа на президентських виборах США;
- з'ясувати основні чинники та інструменти впливу пропаганди Російської Федерації на вибори в США;
- визначити основні наративи Російської Федерації, які були використані в президентських виборах США.

Методи дослідження. В дослідженні використаний офіційний дискурс-аналіз, що дав змогу проаналізувати доповіді, промови суб'єктів розслідування втручання Росії в президентські вибори США. Дослідити певні ситуації та дискусії між цими суб'єктами та зсувати яким чином експерти

приходять до тих чи інших висновків. Також ми використали і наступні методи: діалектичний; описовий; метод аналізу; системно-структурний; логіко-семантичний; аналітичний; порівняльний; узагальнення.

Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження і включає вступ, три розширені розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРОПАГАНДИ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ

1.1. Визначення понять пропаганди, фейку та дезінформації.

Глобальний вибух дезінформації спричинив побоювання, що вона з'їдає основи демократичних суспільств, оскільки руйнує фактичну основу, на якій громадяни прогнозують наслідки свого вибору. Це погіршує дебати щодо державної політики й перешкоджає можливості громадян обирати посадових осіб.

Явище поширення брехні налічує вже багато століть, проте поняття «фейк/фейкові новини» (fake/fake news) є досить новим. Якщо брати до уваги найвідоміші словники як Merriam-Webster та Cambridge Dictionary. Merriam-Webster визначає поняття фейку як щось неправдиве, несправжнє або недійсне, або як дію, яка передбачає зміну, маніпуляції або обробку таким чином, щоб надати фальшиво справжньому вигляду¹. Cambridge Dictionary подає схожу дефініцію даного поняття вказуючи що це предмет, який виглядає справжнім або цінним, щоб ввести в оману людей або хтось, хто не є тим чи ким себе видає².

Щодо походження даного терміну, то Merriam-Webster вказує що fake уперше з'явилося у друкованому вигляді у формі faik у 1810 році. У «A New and Comprehensive Vocabulary of the Flash Language» Джеймса Харді Во (том 2 Мемуарів Гарді, Лондон, 1819) воно отримало дуже загальне значення. Визначення: «слово вживається настільки різноманітним, що я можу проілюструвати його лише кількома прикладами. Підробити будь-яку особу чи місце може означати пограбувати їх; підробити людину також може означати стріляти, поранити чи порізати; фальсифікувати людину означає

¹ Fake Definition & Meaning: Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fake>

² FAKE | meaning, definition. Cambridge English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake>

вбити її; людина, яка завдає собі рани або іншим чином спотворює себе з будь-якою зловісною метою, як кажуть, фальсифікувала себе... фальсифікувати текст означає написати листа чи інше папір; підробити гвинт — це сформувати скелет або фальшивий ключ, щоб загвинтити певне місце; підробити гвинт — це обібрати кишеню; і т. д., і т. д. і т. п.»³.

Поруч із терміном *fake/fake news* було поширеним використання *false/false news*, тобто неправдивий/неправдиві новини⁴. Для розрізнення даних понять, варто зазначити що *false* означає передусім «неправдивий» (*not true*), «некоректний» (*incorrect*), водночас *fake* є не просто «неправдивий» (*not true*), але «імітаційний» (*imitation*), «підробний» (*counterfeit*), тобто характеризує явища та предмети, що копіюють, імітують ті, які реально існують. Саме такий зміст поняття визначає одну з основних рис фейкових новин – імітаційність⁵.

З кінця 30-х та в 40-х роках ХХ ст. словосполучення *fake news* використовували на позначення військової пропаганди, описуючи бойові дії під час Другої світової війни. У 90-ті роки ХХ ст. цим словосполученням почали позначати сатиру на зразок *The Onion* або *Daily Show* Джона Стюарта⁶.

У 2016 році було зауважено щодо поширення «епідемії шкідливих фейкових новин», про що заявила Гіллари Клінтон у своїй промові зазначаючи що фейкові історії зашкодили її президентській кампанії⁷. Як зазначає у своїй статті *BBC Trending*, фейками стали називати все підряд: дезінформацію, висвітлення у вигідному ракурсі, теорії змови, помилки та репортажі, які просто не подобаються читачам/глядачам. *BBC Trending* висловилося, що у такому широкому застосуванні поняття виявились винні

³ A New and Comprehensive Vocabulary of the Flash Language / James Hardy Vaux. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks06/0600111h.html>

⁴ The Real Story of 'Fake News'. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news>.

⁵ Andrea, Mecacci. 2016. "Aesthetics of Fake. An Overview." *Aisthesis* 9 (2): 59.

⁶ Міжцарство, або імітація реальності / Михайло Драпак. URL: <http://medialab.online/news/imitationofreality/>

⁷ Історія "фейкових новин" / Майк Вендлінг. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42786093>

саме ЗМІ, і що це є досить широкою проблемою як і фейки загалом. Складність полягає у тому, що якщо ми хочемо розв'язати проблему та якимось чином вплинути, ми повинні насамперед чітко сформулювати визначення. Власне, із 2016 р. fake news позначає унікальний зв'язок між алгоритмами соціальних мереж, рекламними системами, «створювачами» брехливого контенту та резонансними подіями.

Варто зазначити, що існує також і багато визначень дезінформації, не всі з яких узгоджуються одне з одним. Більшість визначень сходяться на тому, що є різниця між поняттями дезінформації як disinformation та misinformation у тому, що дезінформація (disinformation) вимагає навмисного обману або стратегії⁸, але існують певні відмінності щодо того, чи повідомлення має бути неправдивим, щоб вважати його дезінформацією.

Дезінформація – неправдива або оманлива інформація, яка поширюється цілеспрямовано та з метою ввести в оману.

Мета дезінформації – завдання економічної шкоди, маніпулювання громадською думкою чи отримання прибутку. Нині дезінформація супроводжується фальсифікованими, вирваними з контексту та маніпуляційними зображеннями або відео. Основними каналами поширення дезінформації є інтернет-форуми, новинні сайти та соціальні мережі.

Тут ми вирішили зупинитись на твердженнях, які кваліфікувалися як дезінформація (disinformation), оскільки вони були або явно неправдивими, або стверджували, що в майбутньому відбудуться неймовірні події.

Пересічний респондент зазвичай здатний відрізнити правдиві новини від прокремлівської дезінформації. Проте в одній тематичній сфері, економіці, суб'єкти менш здатні розрізняти правдиві історії та дезінформацію, а в інших

⁸ Humprecht Edda. 2019. "Where 'Fake News' Flourishes: a Comparison Across Four Western Democracies." *Information, Communication & Society* 22 (13): 1973–1988. URL: doi:10.1080/1369118X.2018.1474241.

трьох темах респонденти повідомляють про низький рівень впевненості щодо правдивих пропозицій правдивих історій.

Очевидно, що з вибуховим розростанням соціальних мереж і пов'язаний розквіт фейку, адже з одного боку ми маємо брак інформації, а з другого – її надмірним обсягом.

В основі фейкових новин лежать дві основні мотивації: фінансова та ідеологічна. З одного боку, обурливі та фейкові історії, які стають вірусними саме тому, що вони обурливі — забезпечують виробників контенту кліками, які можна конвертувати в дохід від реклами. З іншого боку, інші постачальники фейкових новин випускають фейкові новини для просування певних ідей або людей, яких вони схвалюють, часто шляхом дискредитації інших⁹.

Доволі часто поняття фейку (fake) також ототожнюють із mis- та disinformation. Як ми вже зазначали вище, основою розрізнення misinformation та disinformation є наявність умислу, тобто усвідомленого бажання певних передбачених наслідків. У такий спосіб disinformation є одним зі способів інформаційного маніпулювання (manipulation) – впливу, що має на меті змінити напрям активності певної аудиторії. І misinformation, і disinformation є за своєю суттю фальшивою інформацією (false information)¹⁰.

У звіті High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation було зазначено, що дезінформація «виходить далеко за межі» фейкових новин¹¹. ЄС у своїх документах пропонує відмовитись від застосування поняття фейку/фейкових новин через його недостатність для опису проблеми. Натомість доречним вважають застосування дезінформації, суть

⁹ Allcott, Hunt, and Matthew Gentzkow. 2017. "Social Media and Fake News in The 2016 Election." *Journal of Economic Perspectives* 31 (2): 211–236. URL: [10.1257/jep.31.2.211](https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211).

¹⁰ Fake news. It's complicated. / Claire Wardle. URL: <https://medium.com/1st-draft/fake-news-its-complicated-d0f773766c79>

¹¹ Final report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation from 12 March 2018. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>

якої впливає з фактів (мають місце чи ні), а не з ідеологічних розбіжностей. Поміж інших причин указується, наприклад, свідомо дискредитація за допомогою поняття «фейкові новини» журналістики як такої¹².

Ця ж позиція була висловлена у вищезгаданому звіті HLEG. Тут також було визначено поняття дезінформації - «усі форми фальшивої, неточної або оманливої інформації, розробленої, представленої та пропагованої для навмисного заподіяння шкоди суспільству або отримання прибутку».

В дефініції до дезінформації Government Communication Service Великої Британії, було наведено наміри такі як «обдурення» та «введення в оману», що є доволі нечіткими¹³. Поняття «дезінформація» можна визначити, як навмисно створена (made-up), керована з певною метою (ввести в оману, поширити ідеї, наративи тощо) та доступна для перевірки (verifiably) повністю або частково фальшива інформація (іноді вказується, що це стаття або репортаж) у різних формах (текстова, візуальна, аудіо), що імітує правдиву інформацію (зокрема, новини) та поширюється на певну (часто вказується, що на широку, масову) аудиторію.

Реалізація дезінформації відбувається через новинні публікації (статті, телевізійні та радіоповідомлення, онлайн-публікації), діяльність ботів, тролів та здійснення інформаційних джерел. Саме в новини найчастіше закладається дезінформація, оскільки вони є найоперативнішими та найпопулярнішими, отже, поширення буде найшвидшим й наймасовішим. Саме їх і варто називати фейковими новинами – одним з найпоширеніших механізмів дезінформації.

Однією з ключових загроз для сучасного суспільства є пропаганда. Сам термін з'явився ще у 1622 р., але негативного значення поняття набуло в ХХ

¹² Information Disorder. Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking: Council of Europe, October, 2017. URL: <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>

¹³ RESIST 2 Counter Disinformation Toolkit: Government Communication Service of the United Kingdom. URL: <https://gcs.civilservice.gov.uk/publications/resist-2-counter-disinformation-toolkit/>

ст., коли Радянський Союз та німецький уряд на чолі з Гітлером розповсюджували пропаганду відповідно до положень нацизму та комунізму, що викликали негативні наслідки.

Дослідники Г. Джовет (G. Jovet) та В. О'Доннел (V. O'Donnell) у своїй книзі «Пропаганда та переконання» (Propaganda and persuasion) визначають пропаганду, як «цілеспрямовані, систематичні зусилля, щоб маніпулювати свідомістю, формувати сприйняття та спрямовувати поведінку в необхідний пропагандисту бік. Пропаганда передбачає заплановане використання будь-яких форм комунікацій, створених для впливу на розум, емоції і дії групи з визначеною метою». Модель пропаганди показує як інформація та переконання можуть міститися в пропагандистській комунікації. До того ж, пропаганда впливає на громадську думку та зміни поведінки суспільства. Термін «пропаганда» асоціюється з контролем і розглядається як навмисна спроба змінити або зберегти баланс сил, який вигідний для пропагандиста. Зазвичай, ці зусилля пов'язані з чіткою інституційною ідеологією та метою. Тому метою пропаганди виступає донесення певної ідеології до аудиторії з конкретною ціллю.

В українському законодавстві відсутнє визначення поняття фейку чи дезінформації. Натомість ст. 30 Закону України «Про інформацію» закріплює поняття «оціночне судження», до якого часто апелюють при винесенні судових рішень щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, водночас це визначення не належить до основних термінів Закону, а також, як свідчать експерти, дозволяє для визначення твердження оціночним судженням спиратися саме на закріплену у визначенні стилістику й аналізувати окремі слова, а не загальну думку, що її формує автор (журналіст)¹⁴.

Водночас українське законодавство містить поняття «пропаганда війни» як публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного

¹⁴ Про інформацію: закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів¹⁵.

1.2. Вплив пропаганди на політичні процеси держав світу.

Занепокоєння щодо «пропаганди», «фейкових новин» і дезінформації в останні роки було названо питанням національної безпеки та пріоритетом зовнішньої політики, багатьох країн, зокрема як Росії, так і Сполучених Штатів.

Окрім цих теоретично обумовлених проблем управління, повідомлення ЗМІ рясніють прикладами того, як дезінформація пов'язана з небезпечними, трагічними чи іншими небажаними наслідками для суспільства. Причиною цього надзвичайного сплеску інтересу до раніше сонної теми були, звичайно, президентські вибори в США 2016 року, які разом з іншими подіями того року, такими як Brexit, викликали широке занепокоєння щодо можливого зростання популістських/націоналістичних політичних рухів, посилення політичної активності, поляризації та зниження суспільної довіри до ЗМІ.

У М'янмі та Бірмі дезінформація, яку розповсюджували військові, сприяла кампанії етнічних чисток, проведеної проти спільноти рохінджа¹⁶. У Сполучених Штатах постійна кампанія дезінформації колишнього президента Дональда Трампа та його політичних союзників передувала нападу його прихильників на Капітолій США 6 січня 2021 року, і в 43 штатах законодавці-республіканці використовують цю кампанію дезінформації як

¹⁵ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

¹⁶ Mozur Paul. 2018. A Genocide Incited on Facebook, With Posts From Myanmar's Military. The New York Times. October 15. URL: <https://www.nytimes.com/2018/10/15/technology/myanmar-facebook-genocide.html>

привід обмежити доступ до голосування¹⁷. У багатьох країнах Європи дезінформація про безпеку вакцин збіглася з відродженням кору¹⁸.

Загальне розуміння пропаганди в політичних документах США – це інструмент іноземного державного та недержавного впливу на Захід, що загрожує національним інтересам і безпеці.

Російські документи описують пропаганду як загрозову «дестабілізацію внутрішньополітичної та соціальної ситуації», «інформаційний тиск на населення, насамперед на російську молодь». . . розмивати російські традиційні духовно-моральні цінності» (Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації, 2016), а також створювати «можливості для масових порушень громадського порядку або громадської безпеки». Посилання на молодь є важливим: мобілізуючись у соціальних мережах, вона була помітною групою, що стояла за російськими протестами у 2011–2013, 2017 та 2019 роках, у той час, як Кремль приділяв усе більше уваги створенню проурядових молодіжних організацій та просуванню «патріотичного виховання» і освіти.

У Доктрині інформаційної безпеки Російської Федерації (2016) йдеться про спроби «окремих держав» і «ряду іноземних держав» «підірвати Російську Федерацію та її союзників»; однак зовнішня загроза залишається безликою та широко визначеною. Натомість джерело та мета пропаганди можуть бути будь-де: Концепція зовнішньої політики Російської Федерації (2016) говорить про «глобальний інформаційний простір», де інформація стає все більш підданою маніпуляціям. Серед пріоритетів зовнішньої політики Росії в документі названо кібербезпеку та боротьбу із «загрозами, пов'язаними з використанням інформаційно-комунікаційних технологій».

¹⁷ Gardner Amy, Rabinowitz Kate, Stevens Harry. 2021. How GOP-backed Voting Measures Could Create Hurdles for Tens of Millions of Voters. The Washington Post. March 21. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/interactive/2021/voting-restrictions-republicans-states/>.

¹⁸ Burki Talha. 2019. "Vaccine Misinformation and Social Media." The Lancet Digital Health 1 (6): e258–9. URL: doi:10.1016/S2589-7500(19)30136-0.

Російські ЗМІ були звинувачені у «намаганні розколоти Захід»; «розповсюдження фейкових новин», які підхоплюють праві ЗМІ США; «розбещення місцевих політиків, журналістів та лідерів громадської думки»; використання зброї та «диверсія інформації». Ці загрози спрямовані як на зовнішню, так і на внутрішню цільову аудиторію: вони підтверджують посилення націоналістичної/військової риторики у Східній Європі щодо «дестабілізації Заходу» Росією та водночас пояснюють невдоволення Заходу своїми політичними та економічними елітами («ідеї, спрямовані проти істеблішменту») як заохочення прихильників Brexit, Трампа та Ле Пен до радикальних змін.

Конструкція пропагандистських загроз між російськими та американськими документами та ЗМІ схожа у двох важливих аспектах. По-перше, пропаганда зображується як загроза державі (та її міжнародному статусу) через суспільство. Суспільство, яке було «зіпсоване» пропагандою, саме по собі може стати джерелом небезпеки, як видно з уявлень російської молоді та настроїв Заходу, спрямованих проти істеблішменту. По-друге, виправдовуючи внутрішні проблеми зовнішніми, держава зображується як суб'єкт, який може (і покликаний) забезпечувати безпеку як питання оборони – важливий фактор у тому, як формується нова відповідь.

У політичних документах Росії та США передбачається, що вплив на аудиторію буде широким і безперешкодним, а аудиторія відіграватиме пасивну роль одержувачів інформації та об'єктів, якими легко маніпулювати. Вважається, що простого впливу пропаганди достатньо, щоб викликати відповідне сприйняття та поведінку (переконати громадян вийти на протест, порушити стабільність, голосувати по-іншому). Численні ініціативи медіаграмотності в Сполучених Штатах вказують на те, що громадськість часто не розрізняє спонсорований контент і новини, особливо онлайн.

Припущення про величезну потужність пропаганди нагадує «ефект третьої особи» в психології, де передбачається, що на інших легко вплинути, тоді як на себе впливають менше або зовсім не впливають. Єдина спроба довести вплив на аудиторію в політичних документах обох країн зроблена в Оцінці розвідувального співтовариства і є чисельною, оскільки припускає, що великий розмір аудиторії або її збільшення означають віру в повідомлення.

Також інструментом поширення дезінформації можна визначити онлайн-тролінг, переслідування та відволікання, особливо через дуже активні автоматизовані облікові записи, є ключовим компонентом інструментарію сучасного розповсюджувача дезінформації. Ці методи витісняють незалежні голоси з публічних просторів і іноді вважаються новою формою політичної цензури. Комуністична партія Китаю (КПК) була першим піонером цього підходу: принаймні протягом десятиліття Пекін розгортав «п'ятдесятицентову партію» (апокрифічна названа так, як кількість плакатів за пост) для «гастротуру» підтримки уряду і зірвати онлайн-політичні розмови, які можуть викликати масову мобілізацію¹⁹.

В останні роки використання ботів і тролів для формування онлайн-дискусії стало настільки поширеним у країнах, що його можна вважати широко використовуваною помилкою в цифровій публічній площині, яка виходить далеко за межі конфлікту чи авторитарного середовища. У Мексиці платні політичні консультанти організували крадіжку секретів кампанії та широкомасштабне поширення дезінформації виборців²⁰. Подібна діяльність триває досі, оскільки проурядові акаунти переповнені

¹⁹ Weng'an riots, push-up protests, fifty-cent party, astroturf...head spinning yet? RConversation, July 14, 2008. URL: <https://rconversation.blogs.com/rconversation/2008/07/wengan-riots-pu.html>

²⁰ How to Hack an Election. Bloomberg Businessweek, March 31, 2016. URL: <https://www.bloomberg.com/features/2016-how-to-hack-an-election/?leadSource=verify%20wall>

політичними хештегами, загрожують життю активістів і маргіналізують протестувальників²¹.

На Філіппінах, де публічна площа стикається зі значними загрозами як в Інтернеті, так і поза ним, дослідження на основі інтерв'ю досліджували складну «підпільну» індустрію зв'язків з громадськістю, у якій цифрові стратеги, впливові особи в соціальних мережах і платні коментатори змагаються, щоб надати своїм клієнтам найвищий рівень контролю над політичними нарративами в Інтернеті²². У результаті ринкових інновацій субпідрядна робота з цифровою дезінформацією на Філіппінах прив'язала фінансові та кар'єрні стимули конкуруючих фрілансерів до цілей національних політичних партій, що призвело до руйнівного ефекту.

Проактивні кампанії з дезінформації можуть досягти реального впливу, впливаючи на дії своїх споживачів. Яскравим прикладом є «справа Лізи»²³ в Німеччині 2016 року, яка розпалила загальнонаціональну дискусію щодо переселення в країні близькосхідних біженців і дала Москві можливість розпалити розбіжності в Німеччині. Ліза, тринадцятирічна російсько-німецька дівчина, стверджувала, що двоє чоловіків-мігрантів викрали та зґвалтували її; Пізніше було доведено, що звинувачення не відповідають дійсності, але не раніше, ніж російські державні ЗМІ активно поширили історію, а міністр закордонних справ Росії публічно звинуватив Берлін у приховуванні. У Німеччині тисячі протестували за розгляд справи урядом. Використовуючи засоби масової інформації та дипломатичні ресурси для популяризації неправдивої історії в період зростання настроїв проти мігрантів у Німеччині, Москва намагалася використати внутрішній

²¹ Mexico's Troll Bots Are Threatening the Lives of Activists. Vice. March 9, 2017. URL: <https://www.vice.com/en/article/mg4b38/mexicos-troll-bots-are-threatening-the-lives-of-activists>

²² Propaganda war: Weaponizing the internet. Rappler, OCT 3, 2016. URL: <https://www.rappler.com/nation/148007-propaganda-war-weaponizing-internet/>

²³ The "Lisa case": Germany as a target of Russian disinformation. NATO Review. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/07/25/the-lisa-case-germany-as-a-target-of-russian-disinformation/index.html>

німецький політичний розкол, щоб заохотити масові демонстрації та завдати політичної шкоди німецькому уряду.

Цифрова дезінформація часто пропагує ксенофобні настрої, а мова ненависті є поширеною. В Індії ультраправі релігійні діячі використовували додатки для обміну повідомленнями, щоб поширювати неправдиві заяви про релігійні меншини, що викликало насильство в суспільстві. В Індонезії політичні та релігійні лідери засудили поширення ненависті та чуток у соціальних мережах, які зіграли ключову роль у виборах мера Джакарти²⁴.

Багато вчених відзначають труднощі з вимірюванням пропагандистського ефекту та впливу, а припущення про вплив на громадську думку простого висвітлення, розміру аудиторії або кількості переглядів також піддаються критиці. Проте такі обмеження вимірювання ефекту час від часу потрапляють у публічний чи політичний дискурс. Пропаганда, особливо з цифровими технологіями, стала «фетишем», який керує великою індустрією підрядників із зв'язками з громадськістю (PR) в оборонній сфері. Зосередженість на «результатах, а не на впливах» стимулює інвестиції в державні рішення як в Росії, так і в Сполучених Штатах. Почуття загрози було пов'язане з «ескалацією патріотичних настроїв», що може пояснити збільшення суспільної підтримки інвестицій у національну безпеку.

Дезінформація є набагато ширшим явищем, ніж відверта брехня. Є багато способів підштовхнути читача (або глядача) до хибного або непідтвердженого висновку, який не потребує вказівки чогось однозначно неправдивого²⁵. Представлення часткових або упереджених даних, вибіркоче цитування джерел, пропуск альтернативних пояснень, неналежне прирівнювання нерівних аргументів, змішування кореляції з причинно-наслідковим зв'язком, використання завантаженої мови, натякання на

²⁴ How fake news and hoaxes have tried to derail Jakarta's election. BBC News, Apr 18, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-39176350>

²⁵ T. Rogers, R. Zeckhauser, F. Gino, M. I. Norton, M. E. Schweitzer, Artful paltering: The risks and rewards of using truthful statements to mislead others. *J. Pers. Soc. Psychol.* 112, 456–473 (2017).

твердження без фактичного його висування (наприклад, цитування когось іншого), стратегічне впорядкування презентації фактів і навіть проста зміна заголовка може маніпулювати враженням читача (або глядача) без його відома. Ці практики широко поширені в основній професійній журналістиці і не обмежуються політичними темами, хоча це часто є центром дослідження упередженості ЗМІ²⁶. Неточне й оманливе висвітлення також поширене в інших галузях журналістики, включаючи такі важливі для громадської думки та демократії сфери, як здоров'я, наука і бізнес.

1.3. Вибірчі процеси як ціль застосування пропаганди.

Вибори є невід'ємним компонентом інформаційної війни, яка також включає дезінформацію, пропаганду, лобіювання, маніпуляції, контрольовану кризу та шантаж. Те, що виборчий процес став мішенню дезінформації, зумовлено його природою як складника демократичних процедур.

Метою дезінформації, зокрема й фейкових новин, пов'язаних з виборами (electoral fake news), є подальша поляризація суспільства, дезорієнтація потенційних виборців (вплив на рішення громадян проголосувати або утриматися від голосування), вплив на суспільні дебати; зрив виборів; маніпулювання результатами виборів, підрив довіри до виборчої системи, державних установ, інституту представництва та демократичного суспільного ладу загалом; підрив довіри до конкретного політика та органів, відповідальних за проведення виборів («центральної виборчої комісії»), до

²⁶ M. Gentzkow, J. M. Shapiro, What drives media slant? Evidence from US daily newspapers. *Econometrica* 78, 35–71 (2010).

джерела інформації та загалом інформації як такої (зокрема, стосовно виборів), спотворення ідей та програм сторін, що змагаються, а також самої ідеї вибору.

Термін «виборча інфраструктура» означає інформаційно-комунікаційні технології та системи, які використовуються або від імені федерального уряду або уряду штату чи місцевого самоврядування в управлінні виборчим процесом, включаючи бази даних реєстрації виборців, машини для голосування, обладнання для підрахунку результатів голосування та обладнання для безпечної передачі результатів виборів.

Під час виборів до основних тригерів поширення фальшивих новин додаються: неспокійний емоційний стан; інформаційне перевантаження; неможливість перевірити більшість фактів через швидку зміну подій та обмаль часу; значне збільшення суб'єктів інформаційної взаємодії (активізація громадян, ботів, створення численних інформаційних «одноденок» тощо).

Логічно припустити, що основним безпосереднім впливом дезінформації є спотворення результатів голосування, зокрема через зміну кількості тих, хто бере участь у виборах, зміну електоральних переваг (рейтинги), а отже, зміну політичного балансу на користь «потрібних» партій/ осіб, самоусунення кандидатів від перегонів, невизнання/зрив виборів (з боку громадян та міжнародної спільноти).

Є багато способів для державних і недержавних осіб впливати на вибори шляхом втручання у виборчу інфраструктуру. Зірвати голосування можна, не допускаючи громадян до електронних кабін для голосування або знищивши реєстр виборців. Виборчі кабінки можуть бути заражені шкідливим програмним забезпеченням, яке підраховує голоси за одного кандидата як подані за іншого. Інший ризик полягає в тому, що бюлетені в кабінці для

голосування перехоплюються та змінюються, що перетасовує результати, також дистанційно.

На думку експертів, для поширювачів фальшивих новин важливою не кількість осіб, які повірили цим повідомленням. Їхнім завданням-максимум є наповнення свідомості респондентів фальшивою реальністю, поширенням сумнівів щодо існування об'єктивних фактів як таких.

Залучені суб'єкти часто є субнаціональними політичними діячами чи організаціями, хоча іноді державні органи є співучасниками. У Південній Кореї²⁷, наприклад, роль державної дезінформації під час президентських виборів у 2012 році була виявлена після того, як розслідування виявило, що Національна служба розвідки створила понад 1,2 мільйона повідомлень у Twitter на підтримку президента Південної Кореї Пак Кин Хе (або, як це часто буває з дезінформацією, очорнення свого суперника)²⁸.

Вибори в Кенії 2017 року є цінним практичним прикладом широкого використання дезінформації з внутрішніх джерел у виборчому контексті. Як і у випадку з Філіппінами, процитованому вище, політичні угруповання, що конкурують створили складні цифрові операції, призвавши впливових людей у соціальних мережах, платних коментаторів і армії облікових записів ботів. Технології цифрової реклами посилили поширення мови ненависті та дезінформації, націленої на політичних опонентів. Згідно з одним дослідженням, фальшиві веб-сайти, що імітують справжні новини, створювали дезінформацію в промислових масштабах встановивши, що дев'ять із десяти кенійців бачили неправдиву інформацію про вибори в Інтернеті, а 87% респондентів вважають цю інформацію навмисно

²⁷ South Korea spy agency admits trying to rig 2012 presidential election. The Guardian, Aug 24, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/04/south-koreas-spy-agency-admits-trying-rig-election-national-intelligence-service-2012>

²⁸ Prosecutors Detail Attempt to Sway South Korean Election, The New York Times, Nov. 21, 2013. URL: <https://www.nytimes.com/2013/11/22/world/asia/prosecutors-detail-bid-to-sway-south-korean-election.html>

неправдивою²⁹. Ці методи — не унікальні для Кенії — виявилися небезпечними в надзвичайно суперечливий політичний момент у країні, де попередні вибори призвели до кровопролиття³⁰.

Європейської служби зовнішніх зв'язків (European External Action Service East Stratcom Task Force) визначає місце дезінформації у переліку методів втручання у вибори. Відповідно до завдань Оперативної групи вона здійснює аналіз втручання з боку РФ. Зокрема, дезінформація поряд із політичною рекламою (political advertising) та заходами з посилення потрібних настроїв (sentiment amplification) належить до методів інформаційного маніпулювання, що разом з кібердестабілізацією (ciber disruption), політичною підготовкою (political grooming) та радикальним впливом (extreme intervention) становлять чотири групи методів втручання у вибори. Використання фальшивих новин/дезінформації для впливу на електоральні процеси є ефективним та недорогим³¹.

Схоже, що Росія активізувала зусилля щодо втручання у вибори у 21 столітті, такий висновок випливає з розслідування журналістів USA Today News, опублікованого 7 вересня 2017 року. Вони оприлюднили дослідження Alliance for Securing Democracy (ASD), двопартійна група захисту інтересів національної безпеки, створена головним чином колишніми високопосадовцями розвідки США та Державного департаменту³².

У ньому говориться, що Росія нібито втручалася у вибори у 27 країнах світу з 2004 року. Серед них Білорусь, Болгарія, Канада, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Чорногорія, Норвегія, Польща (у звіті не було

²⁹ Fake News in Kenya. Portland. URL: <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/325431/The-Reality-of-Fake-News-in-Kenya%20-%20FINAL.pdf?t=1517295892274>

³⁰ As Kenya's Vote Nears, Fear That 'Fake News' May Fuel Real Bloodshed, The New York Times, Aug. 6, 2017. URL: <https://www.nytimes.com/2017/08/06/world/africa/kenya-election-kenyatta-odinga.html>

³¹ С.П. Расторгуев, Філософія інформаційної війни, Москва 2003, р. 358.

³² Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004. USA Today, Sept. 7, 2017. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling-documented-27-countries-since-2004/619056001/>

згадок про характер передбачуваного втручання), Португалія, Іспанія, Швеція, Туреччина, Великобританія, Україна, і США. Американські експерти кажуть, що перші відомі спроби втручання у вибори мали місце в Естонії, Грузії та Литві. Операції в цих країнах завершилися успіхом, що означало, що Росія повільно поширювала свій вплив також на західні країни.

Звіти Європейської платформи за демократичні вибори показали, що між 2018 і 2020 роками Росія докладала зусиль для втручання у вибори в пострадянських регіонах і країнах (Азербайджані, Абхазії, Південній Осетії), Королівстві Камбоджа та п'яти африканських державах: Республіці Мадагаскар, Демократична Республіка Конго, Республіка Зімбабве, Південна Африка та Республіка Мозамбік. Російські прагнення скомпрометувати демократичні інституції сприяють появі хаосу у вищезазначених країнах і звільняють місце для дружніх до Москви чиновників і партій, які зараз охоплюють увесь світ.

Москва — не єдиний актор у цьому просторі. Хоча міжнародна медіа-стратегія Пекіна суттєво відрізняється від стратегії Москви, є докази того, що він експериментував із дезінформацією в тайванській політиці в рамках давньої політики щодо об'єднання Тайваню та Китайської Народної Республіки³³.

Сучасні вибори ще не позбавлені кіберзагроз, включаючи кібератаки та зриви, які можуть виникнути, оскільки підготовка до голосування потребує цілого ряду нових технологій. Загальні вибори роблять фундаментальний внесок у демократичне врядування, тому будь-які загрози, яким вони піддаються, повинні класифікуватися як фундаментальні, із прикладів є спроби Росії проникнути в виборчу інфраструктуру США напередодні 58-го голосування президента Сполучених Штатів, яке відбулося 8 листопада 2016 року.

³³ Will China's Disinformation War Destabilize Taiwan? The National Interest, July 30, 2017. URL: <https://nationalinterest.org/feature/will-chinas-disinformation-war-destabilize-taiwan-21708>

Як ми бачимо, вибори є досить цінним об'єктом для дезінформації, хоча варто пам'ятати, що не кожна кампанія з дезінформації пов'язана з конкретною подією, наприклад виборами. Дезінформацію також можна використовувати для зміни ширшого інформаційного простору, в якому люди обговорюють проблеми, формують переконання та приймають політичні рішення; іноді його використовують для просування ширшого наративу з часом або для пониження громадянського дискурсу шляхом сприяння розколу чи цинізму.

РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

2.1. Найпоширеніші наративи російської пропаганди.

Російська екосистема дезінформації та пропаганди роками невпинно впроваджує неправдиві наративи у глобальний інформаційний простір. Цей шаблон послідовно координується Кремлем, формуючи інформаційне середовище для підтримки своїх політичних цілей.

Активну участь у формуванні даної екосистеми беруть російські військові та розвідувальні органи шляхом зловмисних операцій в соціальних мережах, використання явних і прихованих онлайн-проксі-медіа, введення дезінформації в телевізійні та радіопрограми, проведення конференцій, розроблених вплинути на відвідувачів, а також використання кібероперацій для знищення медіа та проведення операцій злому та випуску.

На протипагу наративам США, Кремль почав систематично представляти альтернативні сценарії та заперечення. Російський інструмент публічної дипломатії — міжнародний телеканал Russia Today — був перейменований у RT у 2009 році, ймовірно, щоб приховати його чіткі зв'язки з російським урядом³⁴. Після агресивної кампанії з розширення в англо-, іспано-, німецько- та франкомовних країнах протягом 2010-х років канал став найпомітнішим джерелом російських кампаній дезінформації за кордоном. Аналіз його трансляцій показує прийняття підходів КДБ, а також використання нових інструментів, наданих глобальним онлайн-середовищем³⁵.

Почнемо з того, що американська продукція RT торкнулася багатой американської культури теорій змови, опублікувавши матеріал під назвою «911 запитань до уряду США про 11 вересня». У статті використано одне з

³⁴ Yablokov, I. Conspiracy Theories as a Russian Public Diplomacy Tool: The Case of Russia Today (RT), April 28, 2015. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9256.12097>

³⁵ Yablokov, I. & Chatterje-Doody, P. N. Russia Today and Conspiracy Theories: People, Power and Politics on RT (Routledge 2021).

найбільш сприятливих ґрунтів для теорій змови серед громадян США у 21-му столітті: терористичні атаки на Всесвітній торговий центр 11 вересня 2001 року. У статті піднімаються такі питання, як: «хто стояв за терористичними нападами на 9/11?», «Яку користь отримала адміністрація Буша від страждань простих американців?» і «чи знала розвідка США про терористичні атаки, і якщо знала, чому нічого не було зроблено, щоб запобігти цьому?» Цей стиль зараз широко визнано інструментом сіяння сумнівів: автор просто ставив «розумні» запитання, не роблячи жодних доказових висновків.

Необхідно визначити потенційну аудиторію, на яку спрямована дезінформація. Як стверджує професор журналістики та медіа-досліджень в Університеті Рутгерса Джек Братіч у своєму дослідженні, 11 вересня є класичним прикладом «національної незгоди» серед американців і, безумовно, є вагомим аргументом який викликає занепокоєння щодо прозорості діяльності американського уряду³⁶. Можна стверджувати, що людина, яка створила RT US, знала, наскільки поляризуючими можуть бути питання про найболючіше недавнє минуле. Незалежно від того, правих чи лівих поглядів він дотримувався, будь-хто міг знайти розумні аргументи, щоб критикувати уряд США чи головні корпоративні ЗМІ за те, як висвітлювалися терористичні напади 11 вересня, а також за питання, які ставили уряду в їх наслідки. «Питання більше» — універсальна мантра сучасних теоретиків змови — було прийнято як гасло RT, і канал представив себе як аутсайдера, який бере участь у боротьбі з елітами західного світу.

У цьому відношенні теорії змови стали зручним інструментом для дослідження нерівномірного розподілу влади в західних країнах, особливо після світової фінансової кризи 2008 року, коли мільйони людей страждали від неадекватної державної підтримки. Теорії змови, які містять імена тих, хто отримує вигоду від політичних, соціальних та економічних катастроф,

³⁶ Bratich, J. Z. Conspiracy Panics: Political Rationality and Popular Culture (SUNY Press, 2008).

допомагають людям зорієнтуватися в складнощах глобалізованого світу та дають прості відповіді на те, хто правий, а хто ні. Якщо додати до цього глобальні комунікаційні технології, які сприяють швидкому розвитку та поширенню різного роду теорій змови, ці теорії перетворюються на потужний інструмент для націлювання на субнаціональні, національні та міжнародні спільноти та поширення хаосу та сумнівів.

Це середовище стало ключовим для поширення прокремлівських містифікацій. У повідомленнях RT висміювали звинувачення в скоєнні злочинів пов'язаними з Кремлем акторами (наприклад, отруєння подвійного агента Сергія Скрипаля в Солсбері), висвітлювали потенційні неузгодженості в сюжеті, ставили під сумнів професіоналізм обвинувача (у справі Скрипаля міжнародний розслідувальний консорціум Bellingcat) і звинуватив їх у маріонетках ЦРУ. Усі ці звіти та звинувачення, які цілодобово транслювалися на всіх каналах і в онлайн-спільнотах мережі RT, додали до складного світу, повного невизначеності щодо справжніх і ймовірних злочинів західної еліти.

Проте те, що допомогло поширювати російську дезінформацію, — це соціальна поляризація, яка стала ще більшою проблемою після 2008 року, коли Кремль відновив своє глобальне завоювання дезінформації. Під час президентських виборів у США 2016 року (і на додаток до хакерських атак) російські ферми тролів використовували суперечливі теми, такі як контроль над зброєю та расові конфлікти, щоб поляризувати виборців і розповсюдити дезінформацію³⁷.

Подібні підходи вчені спостерігається під час української війни. Російські ферми тролів, очевидно, використовують ботів для націлювання на населення країн БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай і Південна Африка), які могли б бути більш сприйнятливими до повідомлень Кремля щодо війни в

³⁷ Abrams, A. Here's what we know so far about Russia's 2016 meddling. Time, April 18, 2019. URL: <https://time.com/5565991/russia-influence-2016-election/>

Україні. Ці боти роблять усе, щоб уникнути зв'язку з Кремлем. Вони розміщують публікації місцевими мовами, зачіпають місцеву політичну програму та поширюють антиамериканські меми, які поділяють багато в країнах БРІКС. Час від часу вони публікують і діляться повідомленнями, пов'язаними з російсько-українською війною, які мають поширювати перспективи, сприятливі для наративів Москви³⁸.

Також до наративів російської пропаганди можна віднести зображення Росії як «невинної жертви» дії якої завжди спрямовані на так званий «вимушений захист» від дій Сполучених Штатів та її союзників. Тут, на підтримку своїх претензій, у Росії закріпився ярлик-відповідь «руссофобія», що базується на «боязні та ненависті» до Росії.

Наступним наративом російської пропаганди є заперечення або створення історичних подій, якщо такі не узгоджуються з політикою Кремля, задля представлення Росії в вигідному світлі подій. Наприклад, засудження поведінки НАТО, яка «обдурила Росію», при розпаді Радянського Союзу³⁹.

Що стосується країн «західної цивілізації», тобто європейських країн, то Росія постійно та неухильно наголошує на краху та руйнації Європи як такої, а також на відходженні від «традиційних цінностей». Опис Європи або країн-членів ЄС як «на межі громадянської війни» працює так само добре у 2019 році, як і в 1919 році. Це наполеглива розповідь, яка зазвичай добре резонує з цільовою аудиторією, незважаючи на те, що Європа не розвалилася і, за багатьма показниками, продовжує процвітати. Вони апелюють до страхів громадян, а для досягнення бажаного ефекту на свою аудиторію часто маніпулюють цифрами та перебільшують.

³⁸ Miller, C., Inskip, C., Marsh, O., Arcostanzo, F. & Weir, D. #IStandWithRussia #IStandWithPutin message-based community detection on Twitter. CASM Technology. URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/49/4935/message-based-community-detection-on-twitter.pdf>

³⁹ Russia's Putin Says Western Leaders Broke Promises, But Did They? - Jamie Dettmer. January 11, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220112142237/https://www.voanews.com/a/russia-putin-western-leaders-nato-expansion/6392427.html>

Той самий підхід помітний у російському та прокремлівському висвітленні протестів «жовтих жилетів» у Франції. Право висловлювати невдоволення урядом і політикою є невід'ємною частиною демократії, і громадяни будь-якої європейської держави мають право виходити на вулиці. Рух «жовтих жилетів» належить до європейської демократичної традиції і не є доказом розпаду системи.

Розповідь про «Цінності під загрозою» адаптована до широкого кола тем і зазвичай використовується, щоб оскаржити прогресивне ставлення Заходу щодо прав жінок, етнічних і релігійних меншин, а також груп ЛГБТК тощо. Тут Росія стверджує, що «втілює традиційні батьківські цінності» і служить моральною протиположністю «декадансу» Сполучених Штатів і західних країн. До прикладу, президент Путін стверджував, що Захід практично скасував поняття «мати» і «батько» і замість цього замінив їх «батьком 1 і 2»⁴⁰. Наратив створює рамку «Ми проти них», яка передбачає, що тим, хто відданий традиційним цінностям, тепер загрожують ті, хто їм протистоїть і натомість прагне створити морально збанкрутілу антиутопію.

Ще один наратив «Еліта проти народу» має довгу, понад сто років історію. Його постачальники стверджують, що є голосом розуму та виступають від імені безправних громадян, кажучи правду владі проти еліт, які прагнуть приховати «правду» за будь-яку ціну. «Правда» може стосуватися широкого спектра питань, включаючи міграцію, політику та економіку; тоді як конкретні еліти, які вважаються «винними» у приховуванні правди, стратегічно відбираються, щоб задовольнити скарги цільової аудиторії. Дійсно, цей наратив можна адаптувати та застосувати до, здавалося б, нескінченної кількості проблем: «Міграційну кризу викликають

⁴⁰ Путин сказал, что, пока он президент, «родители № 1 и № 2» не заменят «маму» и «папу». А что, где-то такое правда есть? Разбираем любимую страшилку российских властей. – Н. Анищенко, 15.02.2020. URL: <https://web.archive.org/web/20210812203718/https://meduza.io/cards/putin-skazal-chto-poka-on-prezident-roditeli-1-i-2-ne-zamenyat-mamu-i-papu-a-chto-gde-to-takoe-pravda-est>

великі корпорації, щоб отримати дешеву робочу силу»⁴¹; «Містифікація про глобальне потепління використовується банкірами, щоб відвернути увагу громадськості від проблем реального світу»⁴². Список можна продовжувати та продовжувати.

Зрештою, хоча на поверхні цей наратив виглядає як співчуття звичайним людям, його коріння насправді суворо авторитарне. Доказів на підтримку цих тверджень надано мало, і, відповідно до принципів теорії змови, відсутність доказів іноді використовується як доказ: «Еліта приховує усі сліди змови і подивіться, яка вона могутня!» Як правило, цей наратив також вимагає від читача покладатися виключно на слово оповідача: «Я знаю правду, повірте мені!» Дійсно, як і всі оповіді, засновані на теоріях змови, ця вимагає від своєї аудиторії прийняти твердження на основі віри, а не факту.

Також можна виділити у російській пропаганді, це ствердження, що «Народні рухи — це спонсоровано США «кольорові революції»». Росія звинуватила Сполучені Штати або в підбурюванні повстань, або в підготовці «кольорових революцій»⁴³ у Грузії, Казахстані, Киргизькій Республіці, Молдові, Україні та на Близькому Сході та в Африці. Тобто якщо народний рух не відповідає інтересам Росії, то легітимність такого часто піддається збоку Кремля із наступним звинуваченням, що саме Сполучені Штати стоять за організацією даних рухів.

Тут же можна виокремити ствердження збоку російських та прокремлівських джерел дезінформації, що певні країни більше не є справді суверенними. Прикладів цього наративу безліч: Україною правлять

⁴¹ Whither The Economy? — Columnists, 04.09.2015. URL: <https://web.archive.org/web/20210723023254/https://sputniknews.com/columnists/201509041026605721/>

⁴² Russia Already Knows Man-Made Climate Change Is a Hoax. Now It's Time For the West to Wake Up, Feb. 26, 2017. URL: <https://web.archive.org/web/20211118025314/https://russia-insider.com/en/russia-already-knows-man-made-climate-change-hoax-now-west-waking/ri19041>

⁴³ Russia and the “Color Revolution”: A Russian Military View of a World Destabilized by the US and the West. - Anthony H. Cordesman, May 28, 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20211111043736/https://www.csis.org/analysis/russia-and-%E2%80%9Ccolor-revolution%E2%80%9D>

іноземці⁴⁴, а країни Балтії насправді не є країнами⁴⁵. ЄС керує Вашингтон. НАТО та ЄС переслідують мілітаристські та бюрократичні амбіції, нехтуючи інтересами своїх держав-членів і, звичайно, своїх громадян – іноді навіть не з наміру, а просто через некомпетентність(відкривається в новій вкладці)або відсутність зв'язку з реальністю⁴⁶.

З цією розповіддю про втрачений суверенітет тісно пов'язаний наратив про національну ідентичність під загрозою, де екзистенційна небезпека випливає з різноманітних джерел: ісламу, геїв, прав дітей тощо.

Створення уявлення реальності такою, якою хоче бачити її Кремль – основна мета Російської політики та відповідно її пропаганди.

Ми згадували раніше справу Сергія Скрипаля, і тут можна навести хороший приклад, адже світ чітко розумів, що Росія намагалася вбити колишнього офіцера російської військової розвідки Сергія Скрипаля та його доньку Юлію за допомогою нервово-паралітичної речовини «Новачок» у Солсбері, Англія, 4 березня 2018 року. Протягом чотирьох тижнів після цього інциденту За даними Інституту політики Королівського коледжу Лондона, російські державні видання RT і Sputnik поширили 138 окремих і суперечливих наративів у 735 статтях⁴⁷.

Росія використала таку саму техніку заповнення інформаційного простору багатьма неправдивими заявами після інших подій, таких як збиття рейсу 17 малайзійських авіаліній та вторгнення Росії у 2008 році та триваюча окупація

⁴⁴ Disinfo: Ukraine Is Ruled By External Forces. URL: <https://web.archive.org/web/20211027155920/https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-is-ruled-by-external-forces/>

⁴⁵ How Latvians, Estonians, and Lithuanians Appeared: Translated by Ollie Richardson & Angelina Siard, 18/08/2018. URL: <https://web.archive.org/web/20221005180642/https://www.stalkerzone.org/how-latvians-estonians-and-lithuanians-appeared/>

⁴⁶ Real Reason EU Has Been Unable to Deal With Terrorism, Migration. REUTERS / PHILIPPE WOJAZER. URL: <https://web.archive.org/web/20220123212915/https://sputniknews.com/20160423/europe-terrorism-migration-crises-analysis-1038498407.html>

⁴⁷ Russian state media weaponises news to sow confusion and division / King's College London Centre for the Study of Media, Communication & Power. URL: <https://web.archive.org/web/20220119223546/https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/weaponising-news.pdf>

Грузії, щоб відвернути розмови від їхньої ролі в подіях⁴⁸. Знову ж таки, мета полягає в тому, щоб заплутати й відволікти інших, а також маніпулювати правдою в інтересах Кремля.

Операції RT були припинені в більшості європейських країн і в США в лютому та березні 2022 року. Це активне деплатформування російської дезінформації може мати позитивні результати. Інструментом для запобігання поширенню дезінформації може стати жорсткіше законодавство. Разом з тим, навчання онлайн-користувачів основам онлайн-грамотності може допомогти уникнути поширення дезінформації далі, ніж телефон користувача⁴⁹.

Дезінформації неможливо уникнути, якщо суспільство страждає від нерівності: недовіра буде вічним рушієм антидемократичних рухів⁵⁰. Щоб уникнути цього, політичні еліти не повинні обмінюватися основними цінностями демократії на короткострокову політичну чи фінансову вигоду. Пропаганда працює, коли є факт, який можна перекрутити на користь пропагандиста. Тому політична поляризація та зростання соціальної нерівності створюють неймовірно плідний ґрунт для російської дезінформації. Розв'язання цих проблем має бути головною метою західного істеблішменту. Якщо цього (колись) буде досягнуто, не буде місця для російської дезінформації.

⁴⁸ Russia's "Hybrid Aggression" against Georgia: The Use of Local and External Tools. Center for Strategic and International Studies. URL: https://web.archive.org/web/20210922061917/https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210921_Seskuria_Russia_Georgia.pdf?__d9rw2TtaDb9xaHASf6lCEmJ.oqhA7

⁴⁹ Weir, K. Why we fall for fake news: hijacked thinking or laziness? American Psychological Association, February 11, 2020. URL: <https://www.apa.org/news/apa/2020/fake-news>

⁵⁰ Zuckerman, E. Mistrust: Why Losing Faith in Institutions Provides the Tools to Transform Them (Norton Books, 2021).

2.2. Вплив російської пропаганди на політичні процеси США.

Визначивши найпоширеніші наративи російської пропаганди, можемо зрозуміти наскільки широко поширеною вона є, а отже можна легко припустити масштаб впливу на політичні процеси США.

Під час холодної війни уряд США вжив конкретних заходів для виявлення та боротьби з пропагандою, сповненою марксистської риторики та неймовірних тверджень, і здатність американців розпізнавати таку пропаганду стала центральною для поразки країни Радянського Союзу. Дезінформація часто висвітлювала непривабливі аспекти американської культури, перебільшуючи реальні проблеми та уявляючи те, що не існує. Особливим об'єктом дезінформійних кампаній став цілком реальний системний расизм і дискримінація в Сполучених Штатах.

Починаючи з кінця 1920-х років, новостворений Радянський Союз намагався використати жорстоке поводження з чорношкірими американцями через свою «антирасистську» пропаганду, щоб викрити жорстокість американського капіталізму та перешкодити його глобальному поширенню⁵¹. На відміну від жорстокого поводження з чорношкірими американцями в Сполучених Штатах, радянська пропаганда представляла Росію як притулок для робітників, де чорні та білі жили в расовій злагоді⁵².

Росіяни намагалися вплинути на темношкірих американців, посилюючи новини про расову несправедливість у поєднанні з твітами, публікаціями у Facebook та Instagram, які прославляли історію, красу та досягнення чорношкірих⁵³. Як писав історик і журналіст Джелані Кобб у *New Yorker*,

⁵¹ Berland O. (1999). The emergence of the communist perspective on the “Negro Question” in America: 1919–1931: part one. *Science & Society*, 63(4), 411–432. JSTOR.

⁵² Goff S., Fiks Y. (2016). Art, image, and ideology: The history of Soviet relations with Africa, told in pictures. *The Calvert Journal*. URL: <https://www.calvertjournal.com/features/show/5323/red-africa-yevgeniy-fiks-history-soviet-relations-africa-art-ideology>

⁵³ Freelon D., Lokot T. (2020). Russian disinformation campaigns on Twitter target political communities across the spectrum. Collaboration between opposed political groups might be the most effective way to counter it. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 1(1).

Росія має «постійний інтерес до питань, пов'язаних з афроамериканцями»⁵⁴. Протягом 20-го століття колишній Радянський Союз націлював на афроамериканців та своїх громадян інтуїтивну візуальну пропаганду, яка розкривала жорстокість американського расизму за допомогою зображень і текстів, щоб перешкодити капіталізму в США та за кордоном. Зважаючи на це, спроби Росії вплинути на темношкірих американців не є новими, а практикуються вже майже століття.

Історії про рух за громадянські права, що зароджувався, були спотворені, щоб створити перебільшену картину расового поділу в Сполучених Штатах. Багато радянських громадян вважали, що самосуди є звичним явищем і законним, що широкі верстви американського суспільства прийняли Ку-клукс-клан і що більшість шкіл були розділені. Однак частіше історії з дезінформацією були просто вигадками⁵⁵.

Після того, як президент Джиммі Картер бойкотував московські літні Олімпійські ігри в 1980 році, КДБ підробив листи від Ку-клукс-клану, які погрожували спортсменам з африканських країн, і відправив їх поштою з Вашингтону, округ Колумбія, до олімпійських комітетів цих країн. Хоча жодна з країн не піддалася цьому залякуванню, генеральний прокурор і директор ФБР були змушені заперечити втручання США і вказують пальцем на Москву⁵⁶.

Більш відома кампанія з дезінформації під зловісною назвою «Операція ІНФЕКЦІЯ» намагалася використати міжнародні побоювання щодо військової експансії США, поширюючи наратив про те, що СНІД був створений в результаті американських експериментів з біологічною зброєю.

⁵⁴ Cobb J. (2018). The enduring Russian Propaganda interests in Targeting African-Americans. The New Yorker. URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-enduring-russian-propaganda-interests-in-targeting-african-americans>

⁵⁵ Deception, Disinformation, and Strategic Communications by Fletcher Schoen and Christopher J. Lamb. June 2012. URL: <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-11.pdf>

⁵⁶ U.S. Ties 'Klan' Olympic Hate Mail to KGB. Fred Barbash in The Washington Post, Aug. 7, 1984. URL: https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1984/08/07/us-ties-klan-olympic-hate-mail-to-kgb/80918fe8-fcf0-46cf-bb58-726ee46d8ce9/?utm_term=.884bf8830afa

Історія, заснована на анонімному листі від «американського вченого», спочатку була опублікована в комуністичній індійській газеті, але в той час її здебільшого проігнорували⁵⁷. Історія швидко поширилася, насамперед завдяки публікаціям у радянських та інших комуністичних чи лівих газетах по всьому світу, і увійшла в публічний дискурс настільки, що офіційні особи США були змушені неодноразово звертатися до цієї історії та спростовувати її. Він зник із заголовків тільки після того, як Сполучені Штати погрожували припинити наукову співпрацю з СРСР у галузі дослідження СНІДу.

Кампанії з дезінформації також намагалися зобразити Сполучені Штати як ненадійного союзника, хоча ці кампанії були здебільшого невдалими. Наприклад, у підробленому листі, опублікованому в лівій бельгійській газеті, було показано командувача НАТО у відставці Олександра Хейга та генерального секретаря НАТО Джозефа Лунса, які обговорюють перший ядерний удар і планують делікатну операцію, щоб «потрясти слабкодушних у Європі». Окремий підроблений лист президента Рональда Рейгана іспанському королю Хуану Карлосу, здавалося, показує, що Сполучені Штати чинять тиск на Іспанію, щоб вона приєдналася до НАТО, тоді як підроблена промова нібито для посла в ООН Жанни Кіркпатрік, здається, демонструє підтримку США балканізації Індії⁵⁸.

Відповідно до радянської пропаганди, російське висвітлення американського расизму використовувалося не лише для дискредитації американської демократії, але й для того, щоб відвернути увагу від внутрішніх проблем, таких як триваюча українська криза. Отож, російська стратегія використання американських расових відносин для поширення пропаганди вироблялася й повторювалася протягом століття.

⁵⁷ New York Times' Opinion Documentary: Operation Infektion. URL: <https://www.docnyc.net/film/operation-infektion/>

⁵⁸ Soviet Active Measures: Focus On Forgeries. Foreign Affairs Note, United States Department of State Washington, D.C. URL: <http://insidethecoldwar.org/sites/default/files/documents/Department%20of%20State%20Note%20Soviet%20Active%20Measures%20Focus%20on%20Forgeries%20April%201983.pdf>

Путінська Москва продовжила стратегію використання дезінформації, щоб скористатися перевагами та ще більше посіяти громадянський розбрат у Сполучених Штатах, підірвати пряму шкоду Сполученим Штатам і підірвати зовнішні відносини США. Російська глобальна передача повідомлень сьогодні спритніша, тонша та краще фінансується, що дає Кремлю перевагу в просуванні своїх експансіоністських цілей. Але без знайомих ідеологічних підказок і ліній розмежування з «першою» холодною війною багато американців, схоже, знизили свою охорону, прийнявши більш нюансовану, більш поширену російську брехню як іншу точку зору.

Російська дезінформація особливо поширена під час виборів — наприклад, під час президентських виборів у США 2016 року та виборів до Європейського парламенту 2019 року — перед ключовими референдумами, такими як голосування щодо Brexit у 2016 році, а також під час масштабних протестів, таких як протести в Каталонії у 2017 році за незалежності та у Франції у 2018–2019 роках із жовтими жилетами, пандемією коронавірусу, і тепер під час повномасштабного вторгнення та війни в Україні в цілому.

До початку 2018 року лише навмисно сліпі чи співучасники можуть продовжувати відкидати припущення про те, що Росія роками проводила інформаційні операції, спрямовані на посилення політичних розбіжностей і послаблення демократії в Сполучених Штатах.

Розповіді журналістів і науковців, розвідувальних агенцій Сполучених Штатів і Європи, а також спеціальний прокурор, який розслідує відносини між кампанією Трампа та Росією, підтвердили цей висновок, виходячи з різних точок зору та зусиль. Навіть розслідування Комітету з розвідки Палати представників, яке підтримує Трампа, підтвердило, що Росія

влаштувала кібератаки на американські об'єкти та використовувала соціальні мережі, щоб посіяти розбрат під час виборів 2016 року⁵⁹.

Міністерство оборони США використало термін «операції військової інформаційної підтримки» для опису зусиль «передати вибрану інформацію та показники іноземній аудиторії, щоб вплинути на її емоції, мотиви, об'єктивні міркування та, зрештою, на поведінку іноземних урядів, організацій, груп, та особами у спосіб, який сприятливо відповідає цілям ініціатора»⁶⁰.

Зусилля впливу завжди повинні ґрунтуватися на даних про потенційні цілі. Зловмисник ніколи не повинен витратити свої ресурси на цільову аудиторію, яка вже добре озброєна, щоб відбити спроби впливу; замість цього краще визначити вразливі цілі для експлуатації. Наприклад, якщо метою є посіяти розкол і посилити політичну поляризацію в суспільстві, Сполучені Штати пропонують головну ціль для досягнення цієї мети. Дослідження Оксфордського Інтернет-інституту у 2019 році показало, що люди в Сполучених Штатах діляться більшою кількістю небажаних новин (тобто повністю сфабрикованої інформації, замаскованої під справжні новини), ніж жителі інших розвинених демократій, таких як Франція, Німеччина та Великобританія⁶¹.

Дослідження Pew Research Center у 2017 році показало, що 67 відсотків дорослих американців отримували новини через сайти соціальних мереж, як от Twitter і Facebook⁶². Крім того, аналіз зусиль російського впливу, проведений Лабораторією цифрових криміналістичних досліджень Атлантичної ради у 2018 році, виявив, що американці були вразливі до

⁵⁹ Code Name Crossfire Hurricane: The Secret Origins of the Trump Investigation by Matt Apuzzo, Adam Goldman and Nicholas Fandos / The New York Times, May 16, 2018. URL: <https://www.nytimes.com/2018/05/16/us/politics/crossfire-hurricane-trump-russia-fbi-mueller-investigation.html>

⁶⁰ Military Information Support Operations, Joint Publication 3-13.2 (Washington, DC: Joint Chiefs of Staff, 2014).

⁶¹ Howard, Lie Machines, 99–100. Junk news was defined by the Oxford Internet Institute as being articles from outlets that publish “deliberately misleading, deceptive or incorrect information.” See Ryan Browne, “Junk News” Gets Massive Engagement on Facebook Ahead of EU Elections, Study Finds,” CNBC, 21 May 2019.

⁶² Elisa Shearer and Jeffrey Gottfried, “News Use Across Social Media Platforms 2017,” Pew Research Center, 7 September 2017.

певного типу облікових записів тролів, які використовували «ретельно створених особистостей» для проникнення в спільноти активістів і публікації гіперпартійних повідомлень, щоб «змусити їхня аудиторія стає все більш радикальною»⁶³.

Державні розбіжності та спрямована всередину зовнішня політика США дають Росії свободу для досягнення власних зовнішньополітичних цілей, а постійні новини про потрясіння в західних демократіях виправдовують власний бренд неліберального популізму сильного світу Володимира Путіна.

Якщо виникають переконання, що російська пропаганда та втручання є головною причиною того, чому Сполучені Штати обрали президента, близького до російських інтересів; тоді ми станемо свідками найдраматичнішої успішної атаки на демократію з часів закінчення Другої світової війни.

Як детально зазначено в багатьох звітах комітетів Конгресу, аналітичних центрів і науковців, Росія була особливо агресивною протягом останнього десятиліття у своїх онлайн-зусиллях вплинути на демократичні вибори в Сполучених Штатах, Європі, Африці та інших країнах, а також посіяти плутанини та заохочують широку суспільну поляризацію та ворожнечу⁶⁴.

Російські зусилля використовують існуючі тріщини та шляхи. Відмінності між правою медіа-екосистемою та екосистемою, окупованою рештою, від центру до лівих, роблять першу більш сприйнятливою до пропагандистських зусиль, ніж другу. Острівна, вироблена всередині країни мережа сайтів і мереж розповсюдження соціальних медіа, які поширюють політично вмотивовану неправду, у поєднанні з постійними атаками на мейнстрімові ЗМІ та інші науково-обґрунтовані установи та експертизу зробили праве

⁶³ Ben Nimmo, Graham Brookie, and Kanishk Karanm, “#TrollTracker: Twitter Troll Farm Archives, Part One—Seven Key Take Aways from a Comprehensive Archive of Known Russian and Iranian Troll Operations,” Atlantic Council’s Digital Forensic Research Lab, 17 October 2018.

⁶⁴ “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent U.S. Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution (Washington, DC: Office of the Director of National Intelligence, 2017).

крило американської медіа-екосистеми більш сприйнятливим до проникнення, менш стійкий, і менш здатні до самовиправлення. Коли зусилля російської пропаганди узгоджуються з правими американськими поглядами та переконаннями, ця брехня може вставлятися, поширюватися та завойовувати довіру в екосистемі правих ЗМІ. Навпаки, подібні зусилля, спрямовані на посилення лівих упереджень, повинні подолати базові обмеження, які забезпечує медіа-екосистема, населена ЗМІ, орієнтованими на професійні норми.

Нинішня російська доктрина передбачає широкі інформаційні операції приблизно такої форми, як у Сполучених Штатах під час виборів і після них. Ці методи включають злам комп'ютерних систем для отримання компрометуючої інформації та оприлюднення її для громадськості; створення фальшивих облікових записів у соціальних мережах для поширення думок і звітів; використання можливостей рекламних платформ соціальних мереж; а також поєднання білої пропаганди на RT і Sputnik із сірими та чорними пропагандистськими сайтами та обліковими записами в соціальних мережах для поширення та додання довіри до неправдивої інформації та поширення дезінформації, що дестабілізує.

Ті, хто більш обізнаний, швидше за все, вірять правдивим історіям і не вірять дезінформації. Найважливіше те, що батарея політичних знань тісно пов'язана з невірою в дезінформацію та вірою в правдиві історії. При цьому, партійність є важливим фактором віри в дезінформацію. Ті, хто підтримує проросійські політичні партії, здається, менш здатні відрізнити правдиві заяви від прокремлівської дезінформації.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ РОСІЙСЬКІ ПРОПАГАНДИ НА ВИБОРЧІ ПРОЦЕСИ В США.

3.1 Вплив російської пропаганди на медіа США, її форми та методи.

Кордони між соціальними медіа та професійними новинами прорізні. Зараз суб'єкти дезінформації розробляють стратегії, щоб використовувати цей факт, зосереджуючи свою діяльність на соціальних мережах, сподіваючись, що її посилять повідомлення в професійних ЗМІ⁶⁵. Повторення інформації може призвести до того, що конструкції стають постійно доступними й, отже, їх легше знайти способами, які впливають на прийняття рішень і свідоме сприйняття⁶⁶. Основні новини сприяють такому повторенню.

Сполучені Штати та Росія представляють приклад двох великих міжнародних гравців із протилежними політичними інтересами, в яких є спільний досвід пропагандистського протистояння протягом довгого періоду. Відносини між цими двома країнами, особливо після кризи в Україні та президентських виборів у США 2016 року, відзначалися зростанням напруженості, розширенням пропагандистських зусиль і падінням довіри суспільства до журналістики та демократичної політики.

Звинувачення у «фейкових новинах», цифровому втручанні, «комп'ютерній пропаганді»⁶⁷ і стратегічному хакерстві лежать в основі

⁶⁵ Chadwick, A. (2017). *The hybrid media system: Politics and power*. Oxford University Press. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=AXAuDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=9cdWfFbck-&sig=8jD6VwIsbquNC3wBA1NXU_FYcig&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

⁶⁶ Price, V., & Tewksbury, D. (1997). News values and public opinion: A theoretical account of media priming and framing. In G. A. Barnett & F. J. Boster (Eds.), *Progress in the communication sciences* (Vol. 13, pp. 173–212).

⁶⁷ Woolley S, Howard P (2017) *Computational propaganda worldwide: Executive summary*. Working paper no. 2017.11. The University of Oxford. Available at: <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/.../Casestudies-ExecutiveSummary.pdf>

широко поширених закликів до держави та медіа-організацій відреагувати на нову «політику постправди»⁶⁸.

Росія витратила роки на створення свого розгалуженого пропагандистського апарату, який може похвалитися сотнями сайтів, орієнтованих на мільйони людей різними мовами. Така підготовка Росії ускладнює будь-яке швидке реагування з такими технологічними можливостями як США.

Реакція США включала інвестиції в політичну дипломатію, чорні списки веб-сайтів із «фейковими новинами», видалення дезінформації з соціальних медіа, нову Національну кіберстратегію, реєстрацію російських державних ЗМІ як «іноземних агентів» і дебати щодо нових державних законопроектів, які спрямовані на підвищення медіаграмотності населення. Попри це прихована маніпуляція новинним порядком денним США становить загрозу національній безпеці США.

Щоб розуміти вплив російської пропаганди на медіа та політику США, ми звернули увагу на дослідження Дугласа Вілбура, запрошеного науковця Департаменту комунікацій UTSA, «Пропаганда чи ні: вивчення тверджень про масштабні російські інформаційні операції в Сполучених Штатах»⁶⁹, що є контент-аналізом статей, опублікованих на чотирьох веб-сайтах, позначених Prop or Not як такі, що працюють від імені російського уряду. Незважаючи на те, що основні засоби масової інформації США піддали критиці Prop or Not за його методологію позначення 200 сайтів засобами пропаганди, дослідження Вілбура показує, що заява Prop or Not про російське втручання викликає велику довіру.

⁶⁸ Hutchings S (2017) Fake news and 'post truth': Some preliminary notes. *Russian Journal of Communication* 9(2): 212–214.

⁶⁹ Douglas S. Wilbur. Propaganda or not: examining the claims of extensive Russian information operations within the United States. URL: <https://www.jinfowar.com/journal/volume-20-issue-3/propaganda-or-not-examining-claims-extensive-russian-information-operations-within-united-states>

На базі даного дослідження було проаналізовано статті, опубліковані на кількох веб-сайтах: Zero Hedge, New Cold War, Global Research і The Daily Sheerle. Для перевірки були відібрані статті, опубліковані на цих сайтах у період з січня 2019 року по липень 2020 року, якщо вони містили такі ключові терміни: Росія, Сирія, Україна, Іран, Венесуела та Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Ці терміни були обрані тому, що вони висвітлюють важливі питання зовнішньої політики для російського уряду. Після відбору статей їхню тональність оцінювали за позитивною або негативною шкалою відповідно до того, як у новинах описувалися Росія та її союзники проти США та їхніх партнерів⁷⁰.

Дослідження показує, що статистично існує сильна позитивна кореляція між Sputnik і чотирма веб-сайтами, обраними зі списку Prop or Not. Статті на всіх п'яти перевірених веб-сайтах дуже позитивно описують Росію та її союзників, припускаючи що Росія була чесним брокером, який завжди діяв розважливо та раціонально.

Нова холодна війна була особливо ворожою щодо Сполучених Штатів та їхніх союзників. Наприклад, одна стаття прославляла опір Венесуели американському імперіалізму, називаючи США справжнім винуватцем страждань венесуельського народу. Sputnik загалом критикував Сполучені Штати, але його критика часто була тонкою, щоб пом'якшити удар по американській аудиторії.

Загалом Zero Hedge критикувала США, але більше уваги приділяла союзникам США, особливо НАТО, і часто здавалося, що вона підтримує ту саму критику, яку висунув Sputnik. Низка статей прославляла розрив президента Трампа з його союзниками по НАТО, зокрема з Німеччиною. За словами Вілбура, Zero Hedge є дуже впливовим блогом, і його статті поширюються та розміщуються на численних веб-сайтах. З цим виникає

⁷⁰ Russia is Manipulating US Public Opinion through Online Propaganda. The PropOrNot Team. March 24, 2017. URL: <http://www.propornot.com/p/home.html>

потенціал для Російської Федерації використовувати пропаганду для впливу на зовнішню та внутрішню політику США.

RT є багатомовним міжнародним медіа-мовником, який заявляє, що є «автономною некомерційною організацією». Але насправді вона офіційно заявила Державному департаменту США, що є підрозділом російського уряду.

Видання має історію публікації сенсаційних та упереджених статей, які пропагують російську політику та наголошуючи на очевидних недоліках Сполучених Штатів та їхніх союзників. Наприклад, у 2015 році RT присвятив велике висвітлення руху Occupy Wall Street. Ця сюжетна лінія не тільки дозволила RT вибірково продемонструвати людей, які протестують у Сполучених Штатах, але й допомогла розширити наратив Росії про те, що її економічна система краща за американський капіталізм.

У 2010 році, наприклад, RT опублікував інтерв'ю, в якому містилися звинувачення в тому, що республіканці використовують расові страхи перед проміжними виборами. Тоді RT публічно захистив адміністрацію Обама від звинувачень ведучого Fox News Гленна Бека в тому, що Обама перетворює США на соціалістичну країну⁷¹. Пропаганда працює, підтримуючи теми, які є популярними на той час. Воно не обов'язково йде лінійним шляхом і іноді може бути неінтуїтивним.

Плани Росії вплинути на вибори в США 2016 р. почалися у квітні 2014 року з розробки «ферми тролів», яка могла б поширювати неправдиві та зневажливі повідомлення в соціальних мережах, як раніше повідомляв TIME⁷² і підтвердив інший важливе звинувачення⁷³.

⁷¹ Ben Nimmo, "Question That: RT's Military Mission," Atlantic Council's Digital Forensic Research Lab, 8 January 2018.

⁷² Calabresi Massimo. Inside Russia's Social Media War on America. URL: <https://time.com/4783932/inside-russia-social-media-war-america/>

⁷³Case 1:18-cr-00032-DLF filed 02/16/18. URL: <https://www.justice.gov/file/1035477/download>

У розслідуванні Мюллера⁷⁴ в лютому 2018 року було висунуто звинувачення 13 російським громадянам і трьом російським компаніям, включаючи Агентство інтернет-досліджень (Internet Research Agency), у змові з метою обману Сполучених Штатів, змові з метою банківського шахрайства та крадіжці особистих даних.

Як зазначено в обвинувальному висновку, Агентство інтернет-досліджень та його співробітники намагалися вести «інформаційну війну проти Сполучених Штатів Америки», щоб поширити недовіру та підтримати обрання Трампа.

В обвинувальному висновку спеціального прокурора було вказано що, «починаючи з 2014 року підсудна організація розпочала операції з метою втручання в політичну систему США, включаючи президентські вибори в США 2016 року». Організація, названа в обвинувальному акті, — це Агентство Інтернет-досліджень (IRA), яке також називалося низкою інших імен, призначених для приховування своєї діяльності.

Зокрема у 2014 році Агентство Інтернет-досліджень, що базувалось на вул. Савушкіна, 55 у Санкт-Петербурзі, у Росії, почало отримувати фінансування від Євгена Пригожина, російського олігарха з тісними зв'язками з Кремлем, який організував і фінансував операцію. Відомо, що Пригожин є улюбленим олігархом Путіна для спеціальних, часто неприємних проєктів, таких як вербування солдатів-контрактників для війни в Україні та Сирії.

Організація створила структуру, яку вона використовувала під час президентських виборів у США 2016 року та після них, заснувавши серію підставних компаній і відділень, призначених для приховування своєї діяльності. Майже весь старший персонал організації був найнятий у 2014 році, а п'ятірку найкращих посадовців було призначено протягом дуже

⁷⁴ Robert S. Mueller III, Report on the Investigation into Russian Interference in the 2016 Presidential Election, vol. 1 (Washington, DC: Department of Justice, 2019).

короткого періоду між березнем і квітнем 2014 року. Це сталося лише через місяць після того, як президент Обама підписав перший Указ про впровадження санкцій проти України.

Під час операції, яка коштувала мільйони доларів, росіяни вивчали американські політичні групи, їздили з метою збору розвідданих у кількох штатах і розробили мережу фальшивих облікових записів, які використовували для зараження американського електорату. Двоє обвинувачених, зазначених в обвинувальному акті, навіть відвідали Сполучені Штати в червні 2014 року, збираючи розвіддані в дев'яти різних штатах. Інший обвинувачений поїхав до Атланти в листопаді 2014 року.

Згідно з обвинувальним висновком спеціального прокурора, до травня 2014 року організація розробила стратегію втручання у президентські вибори в США 2016 року з озвученою метою «поширити недовіру до кандидатів і політичної системи в цілому». Протягом 2016 року вони публікували суперечливий контент на такі теми, як «Життя чорношкірих мають значення», імміграція та контроль над зброєю; вони купували політичну рекламу з критикою Клінтон; і вони розповсюдили хештеги на зразок #Hillary4Prison і #TrumpTrain для своїх підписників.

Використовуючи підроблені особи в соціальних мережах, росіяни намагалися знизити явку серед темношкірих і мусульман, заохочувати голосування третіх сторін і переконати людей у поширених фальсифікаціях; їхні дії були спрямовані на користь Берні Сандерса, який програв номінацію від Демократичної партії Гілларі Клінтон, і Трампа. За свідченнями Мюллера, «багато» груп у соціальних мережах, створених у рамках операції, мали понад 100 000 підписників. Росіяни організували та координували мітинги в кількох штатах, як-от день «Флорида йде Трампу». Вони спілкувалися з «американськими активістами». Серед них були «мимовільні члени, волонтери та прихильники кампанії Трампа».

На додаток до обвинувачення Мюллера, подальший аналіз, проведений Альянсом за забезпечення демократії Німецького фонду Маршалла, виявив, що фальшиві облікові записи, видаючи себе за місцеві новинні організації, були створені в травні 2014 року.

Щоб спонукати виборців у США стежити за обліковими записами Facebook або Twitter і читати веб-сайти фейкових новин, росіяни перевели свій вплив у соціальних мережах на події в реальному житті. Згідно з обвинуваченням, видаючи себе за американських масових активістів, тролі організували та пропагували мітинги в таких штатах, як Флорида та Пенсильванія, а також у власності Трампа в Нью-Йорку. В одному зі своїх найпомітніших кроків російські тролі найняли справжнього американця, щоб той одягнувся наче Клінтон у тюремній формі на мітингу у Вест-Палм-Біч.

Варто згадати за уже розглянуті наративи, а саме русофобія, яка стосується наративу про те, що політика та дії опонентів Росії мотивуються не виправданим упередженням щодо Росії, а не законною незгодою щодо політики чи розбіжностями в геополітичних інтересах. Російські офіційні особи часто підкреслюють роль русофобії в звинуваченнях американських політиків і медіа-коментаторів у втручанні Росії у вибори в США. Наприклад, у квітні 2019 року заступник міністра закордонних справ Сергій Рябков прокоментував публікацію звіту Мюллера: «На жаль, немає жодних ознак того, що політичні кола США, особливо ті, хто прагне заробити політичні бали в Конгресі на русофобії, готові до діалогу. Швидше за все, документ не матиме ефекту з точки зору покращення відносин⁷⁵. Російські чиновники часто стверджують, що через русофобію західним політикам легко звинувачувати Росію у всіх своїх проблемах, замість того, щоб мати справу з реальними причинами.

⁷⁵ Senior Diplomat Expects Mueller Report to Have No Effect on Russia-US Relations, TASS, April 19, 2019. URL: <http://tass.com/politics/1054580>.

Соціальні мережі створені для того, щоб захопити увагу користувачів. Це робить їх чудовими каналами для розповсюдження брехні та розпалювання ворожнечі. Російські маніпуляції використовують ці функції (з точки зору тих, хто хоче заробляти гроші в соціальних мережах) або помилки (з точки зору людей, які хочуть, щоб політична брехня була зведена до мінімуму) приблизно так само, як недобросовісні політичні кампанії, які не піддаються зловмисному зовнішньому впливу. Через це наслідки дій Росії важко оцінити. У багатьох випадках вони можуть бути незначними. Але це не робить їхні наміри менш ворожими, а їхню загрозу, що розвивається, менш тривожною.

Твердження про посилення соціальних медіа мають стосуватися не лише наявності кампанії, але й впливу, який кампанія має на фреймінг, порядок денний або поведінку в достатньо великому масштабі, щоб сформувати події. Ця неймовірна серія подій, які відбулися за короткий проміжок часу, свідчить про те, що організація була створена з наміром і чіткою місією, що випливає з конкретного рішення найвищого рівня російського уряду.

3.2 Вплив російської пропаганди на вибори США 2016 та 2020 роках.

Під час виборів велика група росіян досліджувала державні бази даних виборців на предмет небезпеки; зламав передвиборчу кампанію Гіллари Клінтон⁷⁶, виборчий комітет Демократичної партії до Конгресу та Національний комітет Демократичної партії; намагався зламати кампанію сенатора Марко Рубіо та Республіканського національного комітету;

⁷⁶ Alter Charlotte. Hillary Clinton: The Winner of The Popular Vote Leaves a Complicated Legacy. URL: <https://time.com/time-person-of-the-year-2016-hillary-clinton-runner-up/>

оприлюднив політично шкідливу інформацію в Інтернеті; поширювати пропаганду в Twitter, Facebook, YouTube та Instagram; влаштували мітинги у Флориді та Пенсильванії; організувати зустрічі з членами кампанії Трампа та його спільниками; і надіслав бізнес-пропозицію щодо будівництва хмарочоса в Москві організації Trump.

Мета, визначена розвідувальною спільнотою США та підтверджена доказами, зібраними спеціальним прокурором Робертом Мюллером: завдати шкоди кампанії Клінтон, підвищити шанси Трампа та посіяти недовіру до американської демократії в цілому.

6 січня 2017 року розвідувальне співтовариство США опублікувало розсекречену оцінку, підтверджуючи те, що президент Росії Володимир Путін у 2016 році наказав провести кампанію впливу, спрямовану на президентські вибори в США. Відколи розвідувальне співтовариство оприлюднило свою оцінку, громадськість багато дізналася про цей напад із розслідування спеціального прокурора, повідомлень у пресі та розсекречених даних розвідки. На основі аналізу наявних матеріалів стає дедалі зрозумілішим, коли, як і чому Росія почала кампанію проти американської демократії. Очевидно, що відбувся сплеск активності, спрямованої на вплив на американський електорат і політичні інституції, який виник у 2014 році як контрвідповідь на очолювану США міжнародну ізоляцію Росії після її втручання в Україну.

Незважаючи на історію втручання Росії, очевидно, що у 2014 році Росія розпочала чітку та багатогранну кампанію з підриву та впливу на американський демократичний процес. Цілями кампанії було посіяти політичну та соціальну ворожнечу в Сполучених Штатах; підірвати та кинути виклик американській та західній демократичній системі як моделі для наслідування для демократій, що перебувають у переході; та сприяти зв'язкам і підтримці серед потужних голосів у партії, де традиційно домінували російські яструби, з метою пом'якшити позицію цієї партії.

Дану кампанію можна розділити на п'ять напрямків на які направлені основні зусилля: розгортання інформаційної війни; використання кібероперацій; залицяння за впливовими голосами в американському консервативному русі; підтримка екстремальних та дестабілізуючих політичних рухів; і пряме націлювання на виборців. Усі п'ять напрямків були початі або прискорені у 2014 – на початку 2015 років. Після кризи в Україні було конкретно прийнято рішення розгорнути широкомасштабну кампанію на кількох фронтах. У цілому це свідчить про набагато ширші — і більш скоординовані — зусилля, ніж це вважалося раніше. Росія проводила повномасштабну кампанію впливу та підриву американської політичної системи, починаючи з 2014 року — і націлюючись на президентські вибори 2016 року.

Мабуть, найкраще задокументованим і зрозумілим напрямком впливу на виборах 2016 року було використання російськими ботами та фермами тролів дезінформації та пропаганди, що викликає розбіжності, як зазначено в надзвичайно детальних звинуваченнях спеціального прокурора Роберта Мюллера на початку цього року. Коли Мюллер оприлюднив цей раунд звинувачень, було зроблено два відкриття: рівень деталізації та інформації, яку Мюллер зміг зібрати та перевірити про те, як розгорталися події; і що проект, здається, був запущений ще у 2014 році.

Важко оцінити кількість ботів. Примітивні боти видають себе, пишучи твіти сотні разів на годину, але новіші боти є більш досконаліми. Деякі створюють прийнятні твіти природною мовою, таким чином виглядаючи більш людяними; інші є гібридами з людиною-куратором, який час від часу публікує повідомлення або відповідає в обліковому записі.

В обвинувальному акті прокурора детально описано складну та масштабну змову елітних підрозділів ГРУ — управління військової розвідки Росії — з метою злому комп'ютерів американців, причетних до президентських виборів 2016 року, викрадення документів і сцени.

оприлюднення цих документів. Використання наступальної кіберзброї – не нова стратегія для Росії. Російський уряд влаштував кібератаки на іноземні країни щонайменше протягом десятиліття, націлюючись на країни колишнього радянського блоку, такі як Естонія, Литва, Грузія та Україна, ще в 2007 році. Однак 2014 рік ознаменував різке зростання все більш сміливої діяльності, спрямованої на цілі США.

Так серед важливих подій російських кібероперацій у 2014 році варто виокремити факту злому російськими хакерами Державного департаменту США, що на той час вважалося «найгіршим» кібервторгненням проти федерального агентства.

Також російські хакери зламали несекретні комп'ютерні мережі Білого дому. Як і у випадку зламування електронних листів тодішнього голови кампанії Клінтон Джона Подести у 2016 році, вважається, що вторгнення російських хакерів у мережі Білого дому почалося з фішингового електронного листа, запущеного з електронного облікового запису Державного департаменту, яким заволоділи російські хакери.

Частково завдяки голландській розвідці, яка проникла в хакерську групу, стало відомо, що Cozy Bear, підрозділ російської військової розвідки, який зламав Національний комітет Демократичної партії та Подесту, також здійснив ці атаки. Ці хакери були не просто звичайними росіянами; вони були елітним підрозділом, пов'язаним з ГРУ.

Одним із найяскравіших елементів російського плану впливу на вибори в США були агенти російської військової розвідки, відомої як ГРУ, зламали електронну пошту⁷⁷ співробітників, які працювали на президентську кампанію Гіллари Клінтон. Ці зусилля, як викладено Мюллером у ключовому обвинувальному висновку від липня 2018 року, почалися серйозно в березні 2016 року.

⁷⁷Beckwith Ryan Teague. The Russian Hacking Indictments Laid Out Cold, Hard Facts Amid the Theatrics. URL: <https://time.com/5338623/russian-hackers-indictments-democratic-national-committee/>

Протягом цього місяця агенти надсилали багатьом співробітникам кампанії Клінтон і волонтерам електронні листи, схожі на сповіщення безпеки Google. Але замість того, щоб допомогти їм заблокувати свої облікові записи, ці листи інструктували одержувачів натиснути посилання, щоб змінити свій пароль, і коли користувач це зробив, це дало російським агентам доступ до їхніх облікових записів. Використовуючи цей метод, агенти ГРУ викрали десятки тисяч електронних листів від співробітників кампанії Клінтон, включаючи голову кампанії Джона Подесту.

Тоді агенти ГРУ створили фальшиву онлайн-групу під назвою Guccifer 2.0 і використали цю особу, щоб надати ці електронні листи WikiLeaks. Ця група, у свою чергу, оприлюднила вкрадені електронні листи напередодні виборів у листопаді, створюючи часті цикли негативних новин для Клінтон і відволікаючи увагу від повідомлення, яке вона сподівалася надіслати виборцям в останні дні кампанії.

Клінтон була не єдиним опонентом Трампа на президентських виборах, який потрапив під вплив Росії. У грудні, одразу після виборів 2016 року, сенатор Ліндсі Грем із Південної Кароліни заявив⁷⁸, що електронні листи його президентської кампанії були зламані, а веб-сайт DC Leaks опублікував⁷⁹ деякі електронні листи, пов'язані з республіканцями того року.

Потім у березні 2017 року, коли Комітет із розвідки Сенату вивчав втручання Росії у вибори, сенатор-республіканець Марко Рубіо повідомив комітету, що його президентська кампанія також була мішенню росіян після того, як він вибув із перегонів у 2016 році.

На слуханнях у Сенаті розвідки в 2017 році Рубіо зазначив, що «у липні 2016 року, невдовзі після того, як я оголосив, що збираюся переобиратися до

⁷⁸ Diaz Daniella. Graham: Russians hacked my campaign email account. URL: <https://www.cnn.com/2016/12/14/politics/lindsey-graham-hacking-russia-donald-trump/>

⁷⁹ Uchill Joe. Site connected to Russian hackers posts Republican emails. URL: <https://thehill.com/blogs/ballot-box/291317-gop-emails-leaked-on-site-connected-to-russian-hackers>

Сенату Сполучених Штатів, колишні члени моєї президентської команди, які мали доступ до внутрішньої інформації моєї президентської кампанії, стали мішенню для IP-адрес із невідомим місцем розташування в межах Росії. Ця спроба була невдалою».⁸⁰

Він також розповів, що його колишній передвиборчий штаб знову став мішенню за день до слухання через IP-адресу, зареєстровану в Росії. Другий випадок також був невдалим, сказав Рубіо.

У той час як Рубіо описав лише кібератаки, які відбулися після того, як він відмовився від своєї кандидатури на Білий дім, експерти стверджують, що сенатор від Флориди, як і Клінтон, став мішенню ще на праймеріз 2016 року.

«Відверті засоби масової інформації Росії прагнули відсунути опонентів з обох сторін політичного спектра», — сказав Клінт Воттс, співробітник Інституту дослідження зовнішньої політики, комітету з розвідки Сенату за кілька годин до коментарів Рубіо⁸¹.

Починаючи з 2014 року Міністерство внутрішньої безпеки США почало попереджати комунальні компанії про загрози, які російські хакери становлять для критичної інфраструктури.

Хоча кіберпотенціал Росії навряд чи почався в 2014 році, схоже, що кіберінструменти та кіберзброя, які стануть центральними для втручання російського уряду у вибори 2016 року, удосконалювалися та відточувалися.

Приблизно в той самий час, коли Агентство інтернет-досліджень (IRA) нарощувала свої зусилля в Сполучених Штатах, а російські хакери ставали дедалі сміливішими проти американських цілей, від імені Кремля, здається,

⁸⁰ Stevenson W. Peter. Rubio: Russia's election hacking went beyond just Clinton and Trump – to me. URL: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2017/03/30/we-just-found-out-that-russias-election-hacking-went-beyond-clinton-and-trump/?utm_term=.597c78c4092a

⁸¹ Matishak Martin. Rubio: Hackers twice targeted former campaign staff. URL: <https://www.politico.com/story/2017/03/marco-rubio-russia-hackers-campaign-staff-236714>

було дуже цілеспрямоване та узгоджене звернення до суду та налагодження стосунків з впливовими консервативними політичними групами.

Така стратегія налагодження зв'язків із лідерами думок і впливовими особами республіканців відповідає російським цілям і ресурсам у трьох важливих аспектах. По-перше, у прагненні пом'якшити позицію Республіканської партії щодо Росії шляхом накопичення доброї волі та підтримки з боку деяких найвпливовіших голосів партії мало б багато чого в цьому. По-друге, російські спецслужби добре вивчили цю тактику. Протягом десятиліть одні й ті ж розвідувальні служби в Радянському Союзі намагалися вплинути на ліві групи в країнах НАТО, тому ці методи були знайомими. По-третє, це ідеально відповідало внутрішнім цілям Путіна, а також його зовнішньополітичній стратегії.

У середині країни Путін почав активно відстоювати традиційні цінності. Він підвищив присутність Російської Православної Церкви, прагнучи позиціонувати Росію як стабільну протидію все більш прогресивним ідеалам Заходу. Відомо, що в червні 2013 року він прийняв закон проти ЛГБТ, який міжнародні організації та правозахисні групи розкритикували як дискримінаційний. Таким чином, залицяння за консервативними американськими групами служило подвійній меті: воно збільшувало російський вплив в Америці, одночасно зберігаючи новий імідж Путіна як захисника консервативних ідеалів.

В період 2014-2015 років було поглиблено зв'язки із Національною стрілецькою асоціацією (NRA). У розслідуванні зв'язків між кампанією Трампа та російськими оперативниками, демократами з юридичного комітету Сенату було отримано низку документів, які свідчать про те, що Кремль використовував Національну стрілецьку асоціацію як засіб доступу та допомоги Трампу і його кампанії. ФБР розслідувала використання Росією NRA для незаконного переведення грошей у Сполучені Штати, щоб допомогти тодішньому кандидату Трампу перемогти на виборах.

Крім того, кримінальна скарга Міністерства юстиції проти російського агента Марії Бутіної, подана в липні 2018 року, окреслює її значні зусилля використовувати або співпрацювати з NRA для розширення свого впливу в американській політиці. Фінансована кремлівським олігархом, Бутіна звітувала перед урядовцем високого рівня та близьким соратником Путіна. Відповідно до свідчення під присягою, Бутіна спеціально прагнула «проникнути в національний апарат прийняття рішень США». Бутіна розкрила свою стратегію в електронному листі від березня 2015 року, написавши, що Республіканська партія «традиційно асоціюється з негативною та агресивною зовнішньою політикою, особливо щодо Росії. Однак зараз з правом домовлятися найкраще вибудовувати конструктивні відносини». Той факт, що вона вже була в США, збирала розвідувальні дані та розробляла стратегію, говорить про те, що операція почалася раніше 2015 року.

У цей же період Путін почав розбудовувати та зміцнювати наявні зв'язки з лідерами іншої групи, яка є дуже впливовою в американській консервативній політиці: євангельського руху.

Найпомітнішим прикладом є 45-хвилинна зустріч, яка відбулася в грудні 2015 року між Путіним і євангельським лідером Франкліном Гремом, під час якої Грем, як повідомляється, заручився підтримкою Путіна для проведення конференції щодо переслідування християн. За даними The Washington Post, Путін вийшов за рамки того, чого прагнув Грем, і запропонував організувати конференцію самостійно. Пізніше Грем закликав своїх послідовників підтримати зустріч президентів Трампа та Путіна у 2017 році, звинувативши «ЗМІ та ворогів президента Трампа» у спробі «вбити клин між Росією та Сполученими Штатами», і додавши, що «наша країна потребує Росії як союзник».

Інші консервативні християнські лідери та організації розширили прямі та ідеологічні зв'язки з Росією в цей період. За даними The Washington Post,

Браян Браун, президент Національної організації з питань шлюбу та провідний противник одностатевих шлюбів, чотири рази відвідував Москву протягом чотирьох років між 2013 і 2017 роками, де зустрічався з законодавцями та давав свідчення перед російським парламентом.

Це свідчить про те, що Росія активно залицялася до лідерів євангельського руху. Подібна діяльність була ще до 2014 року, але очевидно, що каденція та рівень залученості з боку Кремля прискорилися приблизно у 2014 році.

Наріжним каменем стратегії Кремля з підриву демократичних процесів була підтримка дестабілізуючих або маргінальних партій, рухів і справ — особливо тих, які послаблюють трансатлантичний альянс і ліберальний світовий порядок у цілому.

Росія підтримувала маргінальні політичні рухи в Сполучених Штатах. Наприклад, онлайн-підтримка Росією сепаратистських рухів та альтернативних правих у Сполучених Штатах добре задокументована. Проте обидва ці рухи мають ще глибші зв'язки з Росією, і, знову ж таки, 2014 рік став ключовим моментом у їх розвитку.

У 2014 році в Сан-Дієго було засновано «Yes California» — сепаратистську організацію, яка стояла за так званим голосуванням Calexit у 2016 році. Незвично, що президент і співзасновник Yes California Луї Дж. Марінеллі, уродженець Нью-Йорка, не має глибокого коріння в Каліфорнії. Проте Марінеллі має значні зв'язки з Росією. Після закінчення коледжу 32-річний хлопець кілька днів жив у Росії, поки не переїхав до Каліфорнії та заснував каліфорнійську сепаратистську організацію в 2014 році в Сибірі, де живе Марінеллі з дружиною.

Марінеллі заперечив будь-які зв'язки з російськими офіційними особами і заявив, що група не отримує іноземного фінансування. Однак група, як повідомляється, відкрила посольство в Москві — єдине у своєму роді — за

допомогою групи, що фінансується Кремлем. Окрім посольства, російські боти, тролі та державне телебачення допомагали просувати рух, який заснував Маріnellі. Маріnellі має глибокі зв'язки з Росією, тому цілком ймовірно, що група отримала додаткову підтримку, заохочення або маніпуляції з російських джерел, навіть якщо Маріnellі та решта організації не знали про походження підтримки. І, знову ж таки, датою початку цієї передбачуваної діяльності був 2014 рік.

Хоча відокремлення Каліфорнії може здатися периферійним рухом із незначним впливом на американське політичне життя, небагато рухів мали більш токсичний вплив на американський політичний дискурс, ніж зростання білих націоналістів альтернативних правих. Знову ж таки, рух має глибокі зв'язки з Росією, і часові рамки 2014-2015 років є ключовими.

Путін просуває себе як лідера глобального білого етнонаціоналістичного руху принаймні з 2012 року. Це збігається з його кампанією на третій президентський термін, коли він хотів створити образ Росії не лише як військової сили, але й також цивілізаційний взірець і захисник традиційних цінностей, що заслуговує міжнародної поваги. Такий профіль було пропаговано у 2014-2015 роках у *The Daily Stormer*.

Проте, незвичайні зв'язки між американськими ультраправими та Росією, особливо в період 2014-2015 років, сягають глибше, ніж просто *The Daily Stormer*. У 2014 році в Російській православній церкві прийняв хрещення видатний активіст альтернативних правих Метью Гаймбах, який назвав Росію «лідером вільного світу прямо зараз» і «моделлю цивілізації». А в 2015 році в Санкт-Петербурзі відбувся Міжнародний російський консервативний форум, де американські білі націоналісти приєдналися до 30 представників таких груп, як «Золотий світанок» Греції, Національно-демократична партія Німеччини, *Forza Nuova* в Італії, Російський імперський рух, а також колишній голова Британської національної партії Нік Гріффін.

Незрозуміло, який прямий зв'язок російський уряд і спецслужби можуть мати з цими організаціями, якщо взагалі є. Немає загальнодоступних записів про фінансову підтримку, хоча основним джерелом фінансування The Daily Stormer є анонімні пожертви в біткоїнах (BTC), що ускладнює визначення остаточного джерела. Однак, як і у випадку з Yes California, існує ряд таємних зв'язків, які ведуть до Росії. Незалежно від того, чи знали залучені американці, дуже ймовірно, що вони могли отримувати підтримку чи заохочення від російських спецслужб у рамках зусиль сприяти розбрату, сіяти розкол і отруювати політичну дискусію в Сполучених Штатах. Насправді було б майже немислимо, щоб лідери американських сепаратистських рухів і неонацистських організацій діяли з Росії як мінімум без відома та згоди уряду Росії.

Можливо, найменш зрозумілим напрямком впливу є спроба Росії напругу схилити виборців для впливу на вибори. Однак викриття, особливо від інформатора Cambridge Analytica Крістофера Вайлі, дали деяке нове розуміння того, як Росія могла безпосередньо брати участь у спробах вплинути на виборців.

У 2014 і на початку 2015 року Cambridge Analytica щонайменше тричі зустрічалася з пов'язаними з Кремлем керівниками російського нафтового гіганта «Лукойл», проти якого Сполучені Штати ввели санкції у 2014 році у відповідь на акти російської агресії в Україні. Повідомляється, що керівництво «Лукойлу» «виявило інтерес» не до роботи Cambridge Analytica та її материнської компанії SCL Group, орієнтованої на споживачів, а до використання ними даних для цільових повідомлень американським виборцям. Пізніше генеральний директор Cambridge Analytica Олександр Нікс збрехав слідчому комітету парламенту Великої Британії, заявивши, що не мав контактів з російськими організаціями.

Для розуміння, чому російський нафтовий і газовий гігант цікавиться поведінкою американських виборців, варто уважніше поглянути на історію

втручання Лукойлу в політику інших країн на користь Кремля. Наприклад, президента Чехії Мілоша Земана звинуватили в тому, що «Лукойл» допомагав фінансувати його президентську кампанію. Хоча точні деталі цих фінансових відносин не з'явилися, існують добре задокументовані зв'язки між Лукойлом і Празьким Градом. Колишній керівник дочірньої компанії «Лукойлу» є одним із головних радників Земана та заступником голови партії, а також був рушійною силою проросійського нахилу в країні. Компанія навіть заплатила йому штраф у розмірі 1,4 мільйона доларів, що дозволило йому зберегти свою впливову роботу та офіс поруч із президентським.

Це демонструє ступінь готовності Лукойлу втручатися в правові та політичні махінації країн, щоб служити зовнішньополітичним цілям Кремля. Цей контекст допомагає пояснити, чому «Лукойл» міг зацікавитися інформацією Cambridge Analytica про американських виборців.

У червні 2014 року Cambridge Analytica вперше залучила російсько-американського вченого Олександра Когана для аналізу приватних даних користувачів Facebook. Коган отримав гранти від російського уряду на дослідження «стресу, здоров'я та психологічного благополуччя в соціальних мережах».

Також у 2014 році Стів Беннон, тодішній віце-президент Cambridge Analytica, мав фірму перевіряти повідомлення про Путіна та російську експансію. За вказівками Беннона фірма обговорювала Путіна з фокус-групами, перевіряла зображення російського президента та ставила запитання про російську експансію в Східній Європі.

Тобто, протягом короткого проміжку часу бізнесмени, пов'язані з Кремлем, звернулися до компанії з аналізу даних щодо націлювання на американських виборців. Ця сама фірма, яка згодом стане цифровим підрозділом кампанії Трампа, потім отримала дані про американських

виборців через російських контактів. Віце-президент фірми, який згодом став генеральним директором кампанії Трампа та головним стратегом у Білому домі, досліджував, як проросійські меседжі зацікавляють американську громадськість. Глибина зв'язків і деталі відносин між Росією та Cambridge Analytica залишаються невідомими громадськості, але варто зазначити що 2014 рік став важливою відправною точкою в цих відносинах.

Подібними операціями керували підрозділи, пов'язані з російськими спецслужбами, напередодні виборів президента США 3 листопада 2020 року. Тоді журналісти писали з посиланням на американських спецслужб, що Росія не припинила ці операції, а пом'якшила їх. значно. 12 березня 2020 року газета The New York Times опублікувала детальну статтю, в якій описується роль російських спецслужб і її ЗМІ в розпалюванні расової напруги напередодні президентських виборів у листопаді.

Журналісти відзначили, що Служба зовнішньої розвідки Росії посилила свою місію порівняно з виборчою кампанією в США 2016 року. Тоді її оперативники розпалювали расову напруженість через купу фальшивих облікових записів Black Lives Matter і спроб утримати чорношкірих американців від голосування. У 2020 році Російський уряд активізував зусилля, спрямовані на розпалювання расової напруги в Сполучених Штатах, також намагаючись підбурювати насильство з боку груп прихильників переваги білої раси та агресивно поширювати повідомлення ненависті. Крім того, федеральні слідчі перевіряли, як фінансувалася неонацистська організація, пов'язана з Росією⁸².

В операції були також залучені об'єкти, пов'язані з Євгеном Пригожиним і відомим як проект «Лахта». У липні 2019 року Агентство інтернет-досліджень перевело свою діяльність на аутсорсинг до Акри, Гана, через «Усунення бар'єрів для звільнення Африки» (EBLA), щоб продовжувати

⁸² J.E. Barnes, A. Goldman, Extremists in US get a Prod from Moscow. Russia Trying to Stoke Racial Tensions in US, „The New York Times. International Edition,” March 12, 2020, p. 1, 5.

розпалювати расовий, політичний і релігійний розкол серед американців. Нове вбрання дещо віддзеркалювало завдання Агентства інтернет-досліджень; він створив низку підроблених облікових записів у соціальних мережах, які нібито видавали себе за громадян та установи США для просування вмісту, що розпалює політичну напругу в Сполучених Штатах⁸³.

Варто також зазначити й діяльність відомої RT, яка під час виборів 2020 року зосереджувалася на помилках Байдена, нецензурній лексиці, ймовірній корупції в Україні, а також на зв'язках з Уолл-стріт та вашингтонським істеблішментом. Байден зображується в російських ЗМІ як «скомпрометований кандидат, який, проте, отримує підтримку істеблішменту». RT також широко висвітлював стан здоров'я Байдена. Він неодноразово ставив під сумнів його придатність до роботи та повторював заяви про те, що він приховує фізичну та психічну слабкість. Це включало необґрунтовані чутки, які він міг правильно обговорювати, лише надягаючи навушники та/або вживаючи препарати для підвищення продуктивності.

Такі висвітлення зі сторони RT могли бути спробою схилити американських виборців, оскільки передбачалось, що Байден займатиме більш жорстку позицію щодо російської зовнішньої політики, а також це висвітлення впливає на наратив «демократія корумпована і зазнає краху», оскільки постійно наголошується, що Байден є кандидатом із вадами. Відповідно до російської традиції компромату, напівправди та необґрунтованих заяв для посилення негативних історій про політиків, ключовою історією про Байдена було повторення «широко дискредитованих тверджень про те, що він домагався усунення прокурора України... щоб захистити свого сина Хантера від розслідування його роботи на українську газову компанію Burisma».

⁸³ Sh. Vavra, Russian IRA troll farm outsourced new operation to Ghana, Nigeria. URL: <https://www.cyberscoop.com/russia-ira-troll-farm-disinformation-outsourced/>

Варто відзначити, що за виборчої кампанії 2020 року, російські ЗМІ певною мірою критично ставилися до всіх кандидатів, зокрема порівнюючи літніх Байдена, Сандерса та Блумберга з «слабкими, літніми лідерами Радянського Союзу», однак саме Трамп не потрапив до цього списку. У своїх коментарях RT опублікував численні статті та відео, які рекламували Трампа як «безумовно найкомпетентнішого і здібнішого лідера» із «неперевершеними» досягненнями у зовнішній політиці, і жодного, що рекламував би Байдена, хоча були такі, де описували Байдена як «головного брехуна».

RT також широко показував американських знаменитостей у своєму політичному висвітленні. Як правило, він критикує знаменитостей, які висловлюють ліберальні настрої, і захищає тих, хто виражає консервативні настрої, від «надмірної реакції» з боку «пробуджених натовпів» у соціальних мережах. Ліберальних знаменитостей інфантилізують через те, що вони надмірно емоційні; що вони «не можуть впоратися», «втрачають це», «тануть» або мають «істерику» при будь-якій сприйнятій легкості.

Сайти соціальних мереж тепер замінюють агентів впливу. Новою особливістю, яку росіяни використовували напередодні президентських виборів 2020 року, були спроби взяти кермо в нових конспірологічних рухах, таких як QAnon. У 2019 році облікові записи, які Twitter видалив через підозру, що вони були пов'язані з Російським інтернет-агентством, спричинили перенасичення публікаціями з тегами #QAnon. Крім того, пов'язані з Кремлем білі пропагандистські організації, такі як RT або Sputnik, постійно додавали нові історії на QAnon, починаючи з фейкового звіту про арешт Гіллари Клінтон з невідомої причини та ймовірної голлівудської групи секс-торгівлі дітьми або пандемії Covid-19⁸⁴.

⁸⁴ J. Menn, Russian-backed Organizations Amplifying QAnon Conspiracy Theories, Researchers Say. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-qanon-russia-idUSKBN25K13T>

В обвинувальному акті нічого не говориться про те, якою мірою частини кампанії Трампа могли сприяти діям, хоча в ньому йдеться про співзмовників, «відомих... великому журі». Він також не заглиблюється в питання відповідальності Росії за хакерську атаку на Національний комітет Демократичної партії. Але це безпрецедентно ретельний криміналістичний аналіз схеми, яка була частиною таємної пропаганди та операцій впливу, які Путін і наразі продовжує здійснювати проти демократій у всьому світі. Іноді ці втручання мають на меті досягнення найближчих зовнішньополітичних цілей. Вони також мають ширшу, довгострокову мету: послаблення західних демократій шляхом підриву довіри до інституцій і розділення їхніх громадян один проти одного.

Отож варто зазначити, що ці напрямки впливу Росії на виборчий процес у США були складними та взаємодоповнюючими, поєднуючи дезінформацію, кібервтручання, підтримку дестабілізуючих груп, політичний вплив і пряме націлювання на виборців. І вони мали спільну мету посіяти хаос, підірвати репутацію демократії та навіть змінити американську політику щодо Росії.

Незалежно від того, наскільки витонченою та ефективною була ця атака, вона була здійснена з позиції слабкості з боку Росії; напад був асиметричним, оскільки Росії бракує засобів, щоб відповісти Сполученим Штатам як рівному. Це складна, але не непереборна проблема. Однак адміністрація Трампа не змогла ні продемонструвати, що втручання в американську демократію є ціною, ні захистити країну від подальшої російської агресії. Конгресу необхідно активізувати двосторонній підхід, який одночасно чинить тиск на Росію за допомогою додаткових санкцій і покращує обороноздатність Сполучених Штатів проти подальшого російського втручання

3.3 Протидія США російській пропаганді.

Пропаганда відігравала ключову роль у кожному конфлікті в США, починаючи з війни за незалежність, як для забезпечення підтримки дій уряду, так і як інструмент у війні та зовнішній політиці. Перші систематичні пропагандистські зусилля США під час Першої світової війни (Першої світової війни), які критикували за «жорстокість і обман», викликали громадську ворожнечу, що змусило уряд прийняти офіційну «стратегію правди» – водночас фінансуючи приватні організації, щоб переконувати від свого імені⁸⁵. Внутрішні засоби масової інформації США розвинули професійну, ринково домінуючу «ліберальну» модель з усталеною історією конституційного захисту незалежності засобів масової інформації від держави⁸⁶. У цьому ландшафті комерційні організації відігравали помітну роль у пропаганді⁸⁷ при цьому урядові комунікації навмисно відокремлювалися від прямого контролю тоталітарних держав⁸⁸.

Кремль продемонстрував постійну готовність відповісти на санкції. Тому Сполученим Штатам необхідно енергійно працювати, щоб краще захистити себе та обмежити потенційні шляхи нападу.

У той час як розвідувальні служби США перемкнули свою увагу з Росії на боротьбу з тероризмом, особливо після 11 вересня, Росія зосередила свою увагу на Сполучених Штатах. Враховуючи ворожі наміри Росії, Сполучені Штати подвоїли свої зусилля для протидії російському шпигунству.

Розвідувальне співтовариство США дало оцінку зовнішніх загроз виборам у США 2020 року та виявило, що президент Росії Путін дозволив росіянам брати участь у багатосторонній кампанії з очорнення Демократичної партії та кандидатури Джо Байдена, зокрема. Російські зусилля намагалися вплинути

⁸⁵ Howell T (1997) The writers' war board: US domestic propaganda in World War II. *The Historian* 59(4): 795–813.

⁸⁶ Hallin D, Mancini P (2004) *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁸⁷ Bernhard N (1999) *U.S. Television News and Cold War Propaganda*. New York: Cambridge University Press.

⁸⁸ Snow N (2014) *Propaganda and American Democracy*. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press.

на виборців через дезінформацію та необґрунтовані звинувачення проти Байдена. Ці звинувачення були висвітлені в ЗМІ та поширюються на платформах соціальних мереж⁸⁹. Ці спроби підірвали довіру суспільства до виборчого процесу та загострили соціально-політичний розкол у Сполучених Штатах.

Коли в 2016 році вперше з'явилися докази змови, республіканці в Конгресі відмовилися погодитися із двопартійною заявою, яка попереджала про спроби Росії порушити систему голосування. Обама відповів на те, що йому говорили спецслужби, скромними попередженнями та символічними санкціями, усвідомлюючи, що якщо зробити більше на захист виборів без підтримки республіканців, це може призвести до негативних наслідків для підозрілих виборців. Після виборів, але до інавгурації Трампа, директор національної розвідки опублікував звіт, у якому виклав багато доказів, які він бачив, і попередив про їх серйозність.

Розслідування спеціальним прокурором Мюллером нападу Росії на Сполучені Штати та на прихильників Трампа має вирішальне значення для цих зусиль. Розслідування працювало з шаленою швидкістю і досягло значного прогресу в розкритті деталей нападу. Разом з тим, президент Трамп і його прихильники в Конгресі розпочали безпрецедентну кампанію переслідувань і перешкоджань діяльності спеціального прокурора під час здійснення спеціального розслідування. Президент кілька разів намагався звільнити Мюллера.

Деякі представники республіканців підхопили риторику Трампа про «глибинну державу», щоб підірвати його президентство, закликаючи до «чистки» ФБР і звільнення Мюллера. Так само й медіа-організації, такі як Fox News, набагато впливовіші, ніж російські активні заходи можуть коли-небудь сподіватися, і так само спрямовані на розкол.

⁸⁹ Foreign Threats to the 2020 US Federal Elections. Declassified by Director of National Intelligence Avril Haines, March 16, 2021. URL: <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ICA-declass-16MAR21.pdf>

Варто зауважити що у час ведення розслідування Мюллером, Трамп не дав жодних вказівок, як протистояти загрозі поширення дезінформації та втручання у демократичний процес виборів. Його відмова серйозно сприймати російське втручання та відкидання несприятливих повідомлень як «фейкових новин» зробили Америку благодатним ґрунтом для подальших кампаній дезінформації.

Іноземне втручання в демократію США є проблемою, яка перетинає вертикальні питання та обов'язки агентств. Щоб покращити координацію між багатьма відомствами, які реагують на іноземний вплив і запобігають йому, уряд США повинен або створити спеціальну міжвідомчу робочу групу високого рівня, або створити новий центр для координації зусиль уряду за зразком Національного контртерористичного центру (NCTC). Ця група має об'єднати експертів із правоохоронних органів, розвідки та відповідних питань для проведення аналізу загроз, сприяння обміну інформацією та планування стратегічних операцій в уряді.

Політичний напад Росії на Сполучені Штати вплинув майже на всі основні сфери впливу в Америці: соціальні медіа; некомерційні організації; лобістські фірми; телебачення і радіо; релігійні лідери; низові активісти; і великі корпорації. Це охоплення показує, наскільки непрозорими є американська політична та економічна системи.

Закон Сміта-Мундта 1948 року⁹⁰ забороняє уряду США використовувати пропаганду проти американців вдома. Але цього не повинно бути. Відповіддю на погане мовлення, як завжди, є більше мовлення, але зосереджене мовлення.

Для протидії дезінформації, співтовариство національної безпеки має реагувати на партійну пропаганду колективним і, бажано, позапартійним голосом. Він повинен організувати свої провідні голоси, щоб заповнити зону

⁹⁰ U.S. Information and Educational Exchange Act of 1948. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1091/pdf/COMPS-1091.pdf>

повідомленнями, які виключають зі сфер життєдіяльності суспільства дезінформацію. Лідери, які заслуговують на довіру, повинні активно реагувати на пропаганду, протистояти брехні та викривати тих, хто її вивергає.

Деякі штати просуваються вперед у навчанні громадськості, надаючи спеціальні перевірки фактів виборів. Державний секретар Нью-Мексико розробив веб-сайт⁹¹, який забезпечує перевірку фактів щодо питань дезінформації, характерних для виборів у штаті.

Виборча рада Північної Кароліни створила програму під назвою «Руйнівник міфів у понеділок» (Mythbuster Monday)⁹² — це серія публікацій, які зосереджуються на розвінчанні популярних міфів про вибори в Північній Кароліні та національних виборах, які спрямовані головним чином на охоплення громадськості через соціальні мережі.

Коннектикут інвестував майже 2 мільйони доларів у маркетинг, щоб поширювати фактичну інформацію про голосування, і штатного співробітника з повним штатом, який зосереджуватиметься виключно на боротьбі з дезінформацією, викорінюючи ранні наративи дезінформації про голосування, перш ніж вони стануть вірусними⁹³.

Офіс держсекретаря Каліфорнії співпрацює з Міністерством внутрішньої безпеки США та асоціаціями та організаціями, пов'язаними з виборами, на національному, державному та окружному рівнях для боротьби з дезінформацією. Співробітники відвідують щорічні конференції, щоб бути в курсі нових законів і правил, слухати безпосередньо експертів у відповідній галузі та відвідувати інші окружні чи державні установи, щоб отримати

⁹¹ Rumor vs. Reality Website Fact Checks Misinformation About New Mexico's Voting and Elections. New Mexico Secretary of State's Office from 31.05.2022. URL: <https://www.sos.state.nm.us/2022/06/01/rumor-vs-reality-website-fact-checks-misinformation-about-new-mexicos-voting-and-elections/>

⁹² Mythbuster Monday. URL: <https://www.ncsbe.gov/about-elections/election-security/combating-misinformation/mythbuster-archive>

⁹³ Help Wanted: State Misinformation Sheriff by Cecilia Kang, The New York Times, May 31, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/31/technology/misinformation-sheriff-election-midterms.html>

досвід роботи з новими системами та ідеями з перших рук. Прикладами є Каліфорнійська асоціація діловодів і офіційних осіб з питань виборів (CACEO), Національна асоціація керівників державних виборів (NASED), Національна асоціація державних секретарів (NASS), Національна асоціація округів (NACo), Комісія з надання допомоги у виборах США (EAC), Центр виборів, Фонд Джеймса Ірвайна, Центр правосуддя Бреннана та майбутнє виборів у Каліфорнії (FoCE)⁹⁴.

Поширення дезінформації в соціальних мережах впливає на те, як виборці думають про вибори, і надзвичайно важливо, щоб однакові кіберінструменти та зусилля кампанії були спрямовані на протидію дезінформації. Кіберактори продовжуватимуть націлюватися на вибори в США, і вони адаптуватимуть свою діяльність на основі останніх політичних подій; тому кіберзусилля США мають бути скоординованими та наполегливими, щоб придушити поширення дезінформації. Наприклад, штат Колорадо найняв трьох експертів з кібербезпеки для моніторингу сайтів на наявність дезінформації; команда називається Rapid Response Election Security Cyber Unit⁹⁵ і його завдання полягає в пошуку дезінформації, пов'язаної з виборчими процесами, такої як дезінформація про відкріпні талони та процедури голосування, місця голосування та правила виборчого права.

Американські компанії соціальних медіа створили неймовірно інноваційні інструменти, які допомагають розвивати економіку США. Однак ці інструменти також використовуються як зброя проти американської демократії. Російські боти та тролі активно використовують свій доступ до американських соціальних медіа для проведення операцій з дезінформації проти американської громадськості. Технологічні компанії також повинні робити більше для захисту даних та інформації користувачів. Ці дані можуть

⁹⁴ Key Actions to Protect Our Elections: County of Santa Clara. URL: <https://sccvote.sccgov.org/key-actions-protect-our-elections>

⁹⁵ Rapid Response Election Security Cyber Unit. Access. URL: <https://www.sos.state.co.us/pubs/newsRoom/pressReleases/2020/PR20200720RapidResponseTeam.html>

бути надзвичайно чутливими та використовуватися для маніпулювання аудиторією, впливу на події, формування громадської думки, а також потенційного шантажу та вербування потенційних іноземних агентів.

Окремо варто зазначити, що НАТО провела велику роботу з протидії дезінформації у співпраці та партнерстві з державами-членами, ЗМІ, ЄС, ООН та громадянським суспільством. Через свій Відділ громадської дипломатії НАТО відстежує дезінформацію, що надходить від Росії та інших суб'єктів, і перевіряє факти у співпраці з ЄС. НАТО створила веб-сторінку «НАТО-Росія: встановлюємо рекорд», викрити російську дезінформацію та розвіяти міфи. НАТО також проводить регулярні навчання з кібербезпеки, такі як щорічні навчання Кіберкоаліції та Навчання з управління кризовими ситуаціями, під час яких весь Альянс навчає кіберзахисту. Для подальшого обміну передовим досвідом щодо кіберзахисту НАТО визначила навчальні центри, такі як Спільний центр передового досвіду НАТО з кіберзахисту, Академія зв'язку та інформації НАТО та Школа НАТО в Обераммергау, Німеччина, яка пропонує навчання та курси з кіберзахисту⁹⁶.

Кремль та його союзники використовували вірусність соціальних медіа та нездатність громадян критично мислити про інформацію, яку вони споживають, для створення та поширення неправдивого контенту в усьому світі. У відповідь на цей величезний виклик цифрові платформи активізували свої зусилля з протидії дезінформації.

Одним зі способів нейтралізувати або принаймні компенсувати поширення дезінформації та захистити цілісність виборчого процесу є наявність кількох кіберпідрозділів швидкого реагування з безпеки виборів, які працюють на місцевому, державному та національному рівнях, щоб знаходити та відключати облікові записи, які навмисно поширюють

⁹⁶Owning the Conversation: Assessing Responses to Russian and Chinese Information Operations Around COVID-19. Edward Lucas, James Lamond and Vera Zakem. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/owning-the-conversation-assessing-responses-to-russian-and-chinese-information-operations-around-covid-19/#footnote_36_1714

дезінформацію. Частиною цих зусиль також має бути створення підрозділу, який протидіятиме кампаніям дезінформації та поширенню брехні з фактами. Ці зусилля будуть прискорені, якщо великі компанії соціальних мереж, такі як Meta (Facebook, Instagram) Twitter, TikTok, YouTube та інші використовували свої значні повноваження, щоб видаляти публікації, які містять дезінформацію про вибори, і призупиняти облікові записи, які постійно поширюють дезінформацію.

Федеральне бюро розслідувань і Агентство з кібербезпеки та безпеки інфраструктури випустили тривожне попередження про загрозу поширення дезінформації через «медіа-канали темної мережі, онлайн-журнали, додатки для обміну повідомленнями, підроблені веб-сайти, електронні листи, текстові повідомлення та підроблені онлайн-персони». Дезінформація може включати заяви про те, що дані або результати голосування були зламані або скомпрометовані⁹⁷.

Агентства закликали людей не лайкати, не обговорювати та не ділитися публікаціями в Інтернеті з невідомих або недовірливих джерел. Вони не назвали конкретних зусиль, але платформи соціальних мереж і дослідники, які відстежують дезінформацію, нещодавно виявили різноманітні кампанії з боку Росії, Китаю та Ірану.

Щоб протистояти російській дезінформації, організації громадянського суспільства та нових технологій, такі як Signal Labs, Graphika, Alethea Group та багато інших, розпочали співпрацю з цифровими платформами, громадянським суспільством, ЗМІ та урядами, щоб зрозуміти, ідентифікувати, а також викривати еволюцію російських наративів дезінформації та надавати стратегії пом'якшення за допомогою модерації вмісту, обману загроз і викриття. Вирішальним для цих зусиль було використання штучного інтелекту, машинного навчання та обробки

⁹⁷ Foreign Actors Likely to Use Information Manipulation Tactics for 2022 Midterm Elections. Public Service Announcement. FBI & CISA, October 06, 2022. URL: https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/PSA-information-activities_508.pdf

природної мови для виявлення наративів дезінформації та розробки стратегій пом'якшення.

Цифрові інформатори з Університету Говарда вважають⁹⁸, що найкращий спосіб боротьби з дезінформацією – це залучення спільноти та освітні заходи, зокрема використання надійних джерел у спільноті, щоб поговорити з людьми про те, у що вони вірять. Тоді ці погляди, якщо вони є хибними, можуть бути протиставлені фактичною інформацією від людей, яких поважають у своїй громаді. Цього можна досягти за допомогою вже налагоджених відносин через релігійні інституції, некомерційні організації та громадські організації, які є партнерами міських і міських державних установ. Ці зусилля забирають багато часу та не матимуть миттєвого ефекту, але вони слугуватимуть довгостроковій меті зменшення поширення дезінформації.

Багато штатів запровадили програми медіаграмотності на рівнях середньої та старшої школи. Наприклад, Іллінойс був першим штатом, який вимагає, щоб курси новинної грамотності пропонувалися в кожній середній школі як засіб боротьби з дезінформацією та фейковими новинами на платформах соціальних мереж і на веб-сайтах⁹⁹.

Штат Колорадо вимагає стандартів медіаграмотності в школах, і штат надає технічну допомогу будь-якому шкільному округу, який прагне включити медіаграмотність у свою політику чи навчальну програму. Ще одна спроба боротьби з дезінформацією через медіаграмотність була розроблена в Каліфорнії; його закон про медіаграмотність набув чинності у 2018 році й вимагає, щоб Департамент освіти штату надав шкільним округам веб-ресурси та навчальні матеріали з медіаграмотності, щоб допомогти

⁹⁸ Digital manipulation and voter suppression efforts disproportionately target communities of color and other marginalized groups. Howard University Digital Informers. URL: <https://coas.howard.edu/digitaldemocracy>

⁹⁹ Illinois Is The First State To Have High Schools Teach News Literacy. Peter Medlin. August 12, 2021. URL: <https://www.npr.org/2021/08/12/1026993142/illinois-is-the-first-state-to-have-high-schools-teach-news-literacy>

учням навчитися «відрізнити законні джерела інформації від реклами, політичної пропаганди та неправди яких багато в Інтернеті»¹⁰⁰.

Ці державні зусилля є важливою складовою освіти та роботи з молоддю, однак однакові заходи з поширення інформації та освіти мають бути доступними для всіх. Це пов'язано з тим, що багато людей спілкуються з такими ж людьми в соціальних мережах. На цих платформах легко заблокувати людей з різними поглядами, і коли хтось курує «своїх людей», вони з меншою ймовірністю будуть спілкуватися з людьми, які мають інші політичні ідеали.

Інші рішення мають включати зусилля, спрямовані на зменшення можливості іноземних інтересів поширювати дезінформацію. Коли іноземні уряди або агенти іноземних урядів навмисно намагаються підірвати результати виборів у США, вони, як правило, поширюють неправдиві або завищені заяви в соціальних мережах, щоб цілеспрямовано підірвати довіру суспільства до виборчих процесів і результатів виборів.

¹⁰⁰ Governor Brown Signs Senator Dodd's Media Literacy Bill. Senate District 3. September 17, 2018. URL: <https://sd03.senate.ca.gov/news/20180917-governor-brown-signs-senator-dodds-media-literacy-bill>

ВИСНОВКИ

У ході здійснення дослідження та написання даної роботи, ми визначили, що дезінформація є потужною загрозою для демократичних процесів країни. Люди дезінформовані щодо ряду політичних питань і тем. Крім того, мотиваційний компонент політичної дезінформації означає, що перспективи виправлення помилкових переконань є туманними. Ми дослідили інформаційні зусилля Росії та її помічників, спрямованими на вибори в США, оскільки ці суб'єкти, здається, були найбільш активними в останні роки.

Саме поняття дезінформації ми визначили, як навмисно створена, керована з певною метою (ввести в оману, поширити ідеї, наративи тощо) та доступна для перевірки повністю або частково фальшива інформація (іноді вказується, що це стаття або репортаж) у різних формах (текстова, візуальна, аудіо), що імітує правдиву інформацію (зокрема, новини) та поширюється на певну (часто вказується, що на широку, масову) аудиторію. Дезінформація може бути використана для розколу населення, сіяння розбрату та розпалювання насильства.

Реалізація дезінформації відбувається через новинні публікації (статті, телевізійні та радіоповідомлення, онлайн-публікації), діяльність ботів, тролів та здійснення інформаційних джерел. Саме в новини найчастіше закладається дезінформація, оскільки вони є найоперативнішими та найпопулярнішими, отже, поширення буде найшвидшим й наймасовішим. Ті, хто поділяє політичну прихильність, є більш раціональними, заснованими на фактах, уважнішими до відповідних довгострокових міркувань і менш підданими власним інтересам, неправдивій інформації та іншим спотворюючим впливам, ніж ті з протилежною прихильністю.

Досліджуючи шляхи впливу саме російської політики дезінформації, ми визначили що російське втручання можна виявити – якщо не відразу, то часто після інциденту. На додаток до компромісу довіри до американської

демократичної системи, російське втручання в США прагнуло дестабілізувати країну шляхом розпалювання расової, етнічної, релігійної та національної ворожнечі, щоб посіяти хаос і послабити Сполучені Штати в усьому світі.

Російська дезінформація є повчальним прикладом: вдома та за кордоном вона спирається на принцип, що об'єктивної правди не існує. Це дозволяє Москві розгортати численні наративи та теорії змови, намагаючись підірвати довіру суспільства до західних інституцій, поставити під загрозу згуртованість Європейського Союзу, щоб нейтралізувати країни Центральної та Східної Європи, виштовхнути Сполучені Штати з Європи та прагнути підірвати цілісність НАТО.

Що ж до наративів російської пропаганди, ми визначили Росія намагається зобразити себе як «невинної жертви» дії якої завжди спрямовані на так званій «вимушений захист» від дій Сполучених Штатів та її союзників. Тут, у Росії закріпився ярлик-відповідь «русобобія», що базується на «боязні та ненависті» до Росії. Російські офіційні особи часто підкреслюють роль русобобії у звинуваченнях американських політиків і медіа-коментаторів у втручанні Росії у вибори в США.

Окрім цього, частина російської пропаганди побудована на запереченні або створенні історичних подій, якщо такі не узгоджуються з політикою Кремля, задля представлення Росії в вигідному світлі подій. Тут добре підіграє діяльність RT, який викриває американську участь у світових конфліктах і зображує її як головну міжнародну загрозу. Таким чином, публікації виправдовують політику російського уряду та створюють імідж Росії як лідера глобального опору США. Саме у новинний порядок RT дозволяє зробити кілька висновків щодо використання теорій змови як інструменту публічної дипломатії Росії.

Також ми визначили найпоширеніші наративи як то «цінності під загрозою», коли Росія начебто «втілює традиційні батьківські цінності» і служить моральною протиположністю «декадансу» Сполучених Штатів і західних країн.

Основним джерелом нашого дослідження став звіт прокурора Мюллера, яким було розкрито проаналізовано ділові відносини Трампа з росіянами. Розслідування Мюллера дійшло висновку, що це не була змова з російським урядом, але це не означає, що це не було джерелом неправомірного впливу на дії кандидата.

Проаналізувавши вплив російської дезінформації, ми звернули увагу на те, що важливо розрізнити дві споріднені, але аналітично відмінні російські тактики активних заходів. Перший передбачає злом державних і приватних комп'ютерних систем і вибіркового витік конфіденційної інформації з метою створення бажаного неправильного сприйняття реальності. Друга тактика полягає в навмисному спотворенні, відвертій маніпуляції та активній брехні з метою створення хибного розуміння світу.

Росія давно використовує різні форми активних заходів проти Сполучених Штатів, зосереджуючись на внутрішніх проблемах США. Ці заходи допомогли сформуванню хід міжнародних і внутрішніх подій на користь Росії та підірвати дії та тенденції, які суперечать намірам уряду.

Дезінформаційні заходи були складними та взаємодоповнюючими, поєднуючи дезінформацію, кібервторгнення, підтримку дестабілізуючих груп, політичний вплив і пряме націлювання на виборців. І вони мали спільну мету посіяти хаос, підірвати репутацію демократії та навіть змінити американську політику щодо Росії.

Аналіз конспірологічної складової новинного порядку денного RT дозволяє зробити кілька висновків щодо використання теорій змови як інструменту публічної дипломатії Росії. Теорії змови працюють на підірив

позицій американського уряду як усередині США, так і в усьому світі, які спрямовані на об'єднання уявної глобальної спільноти людей проти небезпечного «іншого», представленого американськими верхівками влади та політикою. RT викриває американську участь у світових конфліктах і зображує її як головну міжнародну загрозу. Таким чином, публікації виправдовують політику російського уряду та створюють імідж Росії як лідера глобального опору США.

У відповідь на дії Росії, США впровадила низку заходів щодо протидії поширенню пропаганди, включаючи й боротьбу зі сторони громадських організацій та підприємств. До прикладу, у деяких штатах було сформовано експертні групи з кібербезпеки для моніторингу сайтів на наявність дезінформації. Деякі штати просуваються вперед у навчанні громадськості, надаючи спеціальні перевірки фактів виборів. Багато штатів запровадили програми медіаграмотності на рівнях середньої та старшої школи.

Ми визначили, що хорошим способом боротьби з дезінформацією – це залучення спільноти та освітні заходи, зокрема використання надійних джерел у спільноті, щоб поговорити з людьми про те, у що вони вірять. Ці державні зусилля є важливою складовою освіти та роботи з молоддю, однак однакові заходи з поширення інформації та освіти мають бути доступними для всіх.

Загалом ключовою стратегічною метою інформаційних зусиль Росії є забезпечення виживання свого режиму та зменшення глобального домінування Сполучених Штатів та їхніх союзників. Росія прагне зробити демократію західного типу менш привабливою, завдаючи шкоди глобальному статусу Сполучених Штатів, дестабілізуючи їх всередині та послаблюючи їх єдність із західними союзниками. Росія прагне досягти цих цілей, використовуючи асиметричні та часто довгострокові методи, які сіють розбрат, підривають демократичні форми правління та прагнуть скомпрометувати основні цінності Сполучених Штатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Про інформацію: закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Історія «фейкових новин» / Майк Вендлінг. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42786093>
4. Міжцарство, або імітація реальності / Михайло Драпак. URL: <http://medialab.online/news/imitationofreality/>
5. Путин сказал, что, пока он президент, «родители №1 и №2» не заменят «маму» и «папу». А что, где-то такое правда есть? Разбираем любимую страшилку российских властей. – Н. Анищенко, 15.02.2020. URL: <https://web.archive.org/web/20210812203718/https://meduza.io/cards/putin-skazal-chto-poka-on-prezident-roditeli-1-i-2-ne-zamenyat-mamu-i-papu-a-chto-gde-to-takoe-pravda-est>
6. Расторгуев С.П., Філософія інформаційної війни, Москва 2003, р. 358.
7. A New and Comprehensive Vocabulary of the Flash Language / James Hardy Vaux. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks06/0600111h.html>
8. Abrams, A. Here's what we know so far about Russia's 2016 meddling. Time, April 18, 2019. URL: <https://time.com/5565991/russia-influence-2016-election/>
9. Allcott, Hunt, and Matthew Gentzkow. 2017. "Social Media and Fake News in The 2016 Election." Journal of Economic Perspectives 31 (2): 211–236. URL:10.1257/jep.31.2.211.
10. Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004. USA Today, Sept. 7, 2017. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling-documented-27-countries-since-2004/619056001/>

11. Alter Charlotte. Hillary Clinton: The Winner of The Popular Vote Leaves a Complicated Legacy. URL: <https://time.com/time-person-of-the-year-2016-hillary-clinton-runner-up/>
12. Andrea, Mecacci. 2016. "Aesthetics of Fake. An Overview." *Aisthesis* 9 (2): 59.
13. As Kenya's Vote Nears, Fear That 'Fake News' May Fuel Real Bloodshed, *The New York Times*, Aug. 6, 2017. URL: <https://www.nytimes.com/2017/08/06/world/africa/kenya-election-kenyatta-odinga.html>
14. Assessing Russian Activities and Intentions in Recent U.S. Elections: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution (Washington, DC: Office of the Director of National Intelligence, 2017).
15. Barnes J.E., Goldman A., Extremists in US get a Prod from Moscow. Russia Trying to Stoke Racial Tensions in US, „*The New York Times*. International Edition,” March 12, 2020, p. 1, 5.
16. Beckwith Ryan Teague. The Russian Hacking Indictments Laid Out Cold, Hard Facts Amid the Theatrics. URL: <https://time.com/5338623/russian-hackers-indictments-democratic-national-committee/>
17. Ben Nimmo, "Question That: RT's Military Mission," Atlantic Council's Digital Forensic Research Lab, 8 January 2018.
18. Ben Nimmo, Graham Brookie, and Kanishk Karanm, "#TrollTracker: Twitter Troll Farm Archives, Part One—Seven Key Take Aways from a Comprehensive Archive of Known Russian and Iranian Troll Operations," Atlantic Council's Digital Forensic Research Lab, 17 October 2018.
19. Berland O. (1999). The emergence of the communist perspective on the "Negro Question" in America: 1919–1931: part one. *Science & Society*, 63(4), 411–432. JSTOR.
20. Bernhard N (1999) *U.S. Television News and Cold War Propaganda*. New York: Cambridge University Press.

21. Bratich, J. Z. *Conspiracy Panics: Political Rationality and Popular Culture* (SUNY Press, 2008).
22. Burki Talha. 2019. "Vaccine Misinformation and Social Media." *The Lancet Digital Health* 1 (6): e258–9. URL: doi:10.1016/S2589-7500(19)30136-0.
23. Calabresi Massimo. *Inside Russia's Social Media War on America*. URL: <https://time.com/4783932/inside-russia-social-media-war-america/>
24. Case 1:18-cr-00032-DLF filed 02/16/18. URL: <https://www.justice.gov/file/1035477/download>
25. Chadwick, A. (2017). *The hybrid media system: Politics and power*. Oxford University Press. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=AXAuDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=9cdWfFbck-&sig=8jD6VwIsbquNC3wBA1NXU_FYcig&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
26. Cobb J. (2018). *The enduring Russian Propaganda interests in Targeting African-Americans*. *The New Yorker*. URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-enduring-russian-propaganda-interests-in-targeting-african-americans>
27. *Code Name Crossfire Hurricane: The Secret Origins of the Trump Investigation* by Matt Apuzzo, Adam Goldman and Nicholas Fandos / *The New York Times*, May 16, 2018. URL: <https://www.nytimes.com/2018/05/16/us/politics/crossfire-hurricane-trump-russia-fbi-mueller-investigation.html>
28. *Deception, Disinformation, and Strategic Communications* by Fletcher Schoen and Christopher J. Lamb. June 2012. URL: <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-11.pdf>

29. Diaz Daniella. Graham: Russians hacked my campaign email account. URL: <https://www.cnn.com/2016/12/14/politics/lindsey-graham-hacking-russia-donald-trump/>
30. Digital manipulation and voter suppression efforts disproportionately target communities of color and other marginalized groups. Howard University Digital Informers. URL: <https://coas.howard.edu/digitaldemocracy>
31. Disinfo: Ukraine Is Ruled By External Forces. URL: <https://web.archive.org/web/20211027155920/https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-is-ruled-by-external-forces/>
32. Douglas S. Wilbur. Propaganda or not: examining the claims of extensive Russian information operations within the United States. URL: <https://www.jinfowar.com/journal/volume-20-issue-3/propaganda-or-not-examining-claims-extensive-russian-information-operations-within-united-states>
33. Elisa Shearer and Jeffrey Gottfried, “News Use Across Social Media Platforms 2017,” Pew Research Center, 7 September 2017.
34. FAKE | meaning, definition. Cambridge English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake>
35. Fake Definition & Meaning: Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fake>
36. Fake News in Kenya. Portland. URL: <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/325431/The-Reality-of-Fake-News-in-Kenya%20-%20FINAL.pdf?t=1517295892274>
37. Fake news. It's complicated. / Claire Wardle. URL: <https://medium.com/1st-draft/fake-news-its-complicated-d0f773766c79>
38. Final report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation from 12 March 2018. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>

39. Foreign Actors Likely to Use Information Manipulation Tactics for 2022 Midterm Elections. Public Service Announcement. FBI & CISA, October 06, 2022. URL: https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/PSA-information-activities_508.pdf
40. Foreign Threats to the 2020 US Federal Elections. Declassified by Director of National Intelligence Avril Haines, March 16, 2021. URL: <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ICA-declass-16MAR21.pdf>
41. Freelon D., Lokot T. (2020). Russian disinformation campaigns on Twitter target political communities across the spectrum. Collaboration between opposed political groups might be the most effective way to counter it. Harvard Kennedy School Misinformation Review, 1(1).
42. Gardner Amy, Rabinowitz Kate, Stevens Harry. 2021. How GOP-backed Voting Measures Could Create Hurdles for Tens of Millions of Voters. The Washington Post. March 21. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/interactive/2021/voting-restrictions-republicans-states/>.
43. Gentzkow M., Shapiro J. M., What drives media slant? Evidence from US daily newspapers. *Econometrica* 78, 35–71 (2010).
44. Goff S., Fiks Y. (2016). Art, image, and ideology: The history of Soviet relations with Africa, told in pictures. The Calvert Journal. URL: <https://www.calvertjournal.com/features/show/5323/red-africa-yevgeniy-fiks-history-soviet-relations-africa-art-ideology>
45. Governor Brown Signs Senator Dodd's Media Literacy Bill. Senate District 3. September 17, 2018. URL: <https://sd03.senate.ca.gov/news/20180917-governor-brown-signs-senator-dodds-media-literacy-bill>
46. Hallin D, Mancini P (2004) Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
47. Help Wanted: State Misinformation Sheriff by Cecilia Kang, The New York Times, May 31, 2022. URL:

- <https://www.nytimes.com/2022/05/31/technology/misinformation-sheriff-election-midterms.html>
48. How fake news and hoaxes have tried to derail Jakarta's election. BBC News, Apr 18, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-39176350>
 49. How Latvians, Estonians, and Lithuanians Appeared: Translated by Ollie Richardson & Angelina Siard, 18/08/2018. URL: <https://web.archive.org/web/20221005180642/https://www.stalkerzone.org/how-latvians-estonians-and-lithuanians-appeared/>
 50. How to Hack an Election. Bloomberg Businessweek, March 31, 2016. URL: <https://www.bloomberg.com/features/2016-how-to-hack-an-election/?leadSource=verify%20wall>
 51. Howard, Lie Machines, 99–100. Junk news was defined by the Oxford Internet Institute as being articles from outlets that publish “deliberately misleading, deceptive or incorrect information.” See Ryan Browne, “Junk News’ Gets Massive Engagement on Facebook Ahead of EU Elections, Study Finds,” CNBC, 21 May 2019.
 52. Howell T (1997) The writers’ war board: US domestic propaganda in World War II. *The Historian* 59(4): 795–813.
 53. Humprecht Edda. 2019. “Where ‘Fake News’ Flourishes: a Comparison Across Four Western Democracies.” *Information, Communication & Society* 22 (13): 1973–1988. URL: doi:10.1080/1369118X.2018.1474241.
 54. Hutchings S (2017) Fake news and ‘post truth’: Some preliminary notes. *Russian Journal of Communication* 9(2): 212–214.
 55. Illinois Is The First State To Have High Schools Teach News Literacy. Peter Medlin. August 12, 2021. URL: <https://www.npr.org/2021/08/12/1026993142/illinois-is-the-first-state-to-have-high-schools-teach-news-literacy>
 56. Information Disorder. Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking: Council of Europe, October, 2017. URL:

- <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>
57. J. Menn, Russian-backed Organizations Amplifying QAnon Conspiracy Theories, Researchers Say. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-qanon-russia-idUSKBN25K13T>
 58. Key Actions to Protect Our Elections: County of Santa Clara. URL: <https://sccvote.sccgov.org/key-actions-protect-our-elections>
 59. Matishak Martin. Rubio: Hackers twice targeted former campaign staff. URL: <https://www.politico.com/story/2017/03/marco-rubio-russia-hackers-campaign-staff-236714>
 60. Mexico's Troll Bots Are Threatening the Lives of Activists. Vice. March 9, 2017. URL: <https://www.vice.com/en/article/mg4b38/mexicos-troll-bots-are-threatening-the-lives-of-activists>
 61. Military Information Support Operations, Joint Publication 3-13.2 (Washington, DC: Joint Chiefs of Staff, 2014).
 62. Miller, C., Inskip, C., Marsh, O., Arcostanzo, F. & Weir, D. #IStandWithRussia #IStandWithPutin message-based community detection on Twitter. CISM Technology. URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/49/4935/message-based-community-detection-on-twitter.pdf>
 63. Mozur Paul. 2018. A Genocide Incited on Facebook, With Posts From Myanmar's Military. The New York Times. October 15. URL: <https://www.nytimes.com/2018/10/15/technology/myanmar-facebook-genocide.html>.
 64. Mythbuster Monday. URL: <https://www.ncsbe.gov/about-elections/election-security/combating-misinformation/mythbuster-archive>
 65. New York Times' Opinion Documentary: Operation Infektion. URL: <https://www.docnyc.net/film/operation-infektion/>
 66. Owing the Conversation: Assessing Responses to Russian and Chinese Information Operations Around COVID-19. Edward Lucas, James Lamond

- and Vera Zakem. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/owning-the-conversation-assessing-responses-to-russian-and-chinese-information-operations-around-covid-19/#footnote_36_1714
67. Price, V., & Tewksbury, D. (1997). News values and public opinion: A theoretical account of media priming and framing. In G. A. Barnett & F. J. Boster (Eds.), *Progress in the communication sciences* (Vol. 13, pp. 173–212).
68. Propaganda war: Weaponizing the internet. Rappler, OCT 3, 2016. URL: <https://www.rappler.com/nation/148007-propaganda-war-weaponizing-internet/>
69. Prosecutors Detail Attempt to Sway South Korean Election, *The New York Times*, Nov. 21, 2013. URL: <https://www.nytimes.com/2013/11/22/world/asia/prosecutors-detail-bid-to-sway-south-korean-election.html>
70. Rapid Response Election Security Cyber Unit. Access. URL: <https://www.sos.state.co.us/pubs/newsRoom/pressReleases/2020/PR20200720RapidResponseTeam.html>
71. Real Reason EU Has Been Unable to Deal With Terrorism, Migration. REUTERS / PHILIPPE WOJAZER. URL: <https://web.archive.org/web/20220123212915/https://sputniknews.com/20160423/europe-terrorism-migration-crises-analysis-1038498407.html>
72. RESIST 2 Counter Disinformation Toolkit: Government Communication Service of the United Kingdom. URL: <https://gcs.civilservice.gov.uk/publications/resist-2-counter-disinformation-toolkit/>
73. Robert S. Mueller III, *Report on the Investigation into Russian Interference in the 2016 Presidential Election*, vol. 1 (Washington, DC: Department of Justice, 2019).

74. Rogers T., Zeckhauser R., Gino F., Norton M. I., Schweitzer M. E., Artful paltering: The risks and rewards of using truthful statements to mislead others. *J. Pers. Soc. Psychol.* 112, 456–473 (2017).
75. Rumor vs. Reality Website Fact Checks Misinformation About New Mexico’s Voting and Elections. New Mexico Secretary of State’s Office from 31.05.2022. URL: <https://www.sos.state.nm.us/2022/06/01/rumor-vs-reality-website-fact-checks-misinformation-about-new-mexicos-voting-and-elections/>
76. Russia Already Knows Man-Made Climate Change Is a Hoax. Now It's Time For the West to Wake Up, Feb. 26, 2017. URL: <https://web.archive.org/web/20211118025314/https://russia-insider.com/en/russia-already-knows-man-made-climate-change-hoax-now-west-waking/ri19041>
77. Russia and the “Color Revolution”: A Russian Military View of a World Destabilized by the US and the West. - Anthony H. Cordesman, May 28, 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20211111043736/https://www.csis.org/analysis/russia-and-%E2%80%9Ccolor-revolution%E2%80%9D>
78. Russia is Manipulating US Public Opinion through Online Propaganda. The PropOrNot Team. March 24, 2017. URL: <http://www.propornot.com/p/home.html>
79. Russia’s “Hybrid Aggression” against Georgia: The Use of Local and External Tools. Center for Strategic and International Studies. URL: https://web.archive.org/web/20210922061917/https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210921_Seskuria_Russia_Georgia.pdf?__d9rw2TtaDb9xaHASf6lCEmJ.oqhA7
80. Russia’s Putin Says Western Leaders Broke Promises, But Did They? - Jamie Dettmer. January 11, 2022. URL:

- <https://web.archive.org/web/20220112142237/https://www.voanews.com/a/russia-putin-western-leaders-nato-expansion/6392427.html>
81. Russian state media weaponises news to sow confusion and division / King's College London Centre for the Study of Media, Communication & Power. URL: <https://web.archive.org/web/20220119223546/https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/weaponising-news.pdf>
 82. Senior Diplomat Expects Mueller Report to Have No Effect on Russia-US Relations, TASS, April 19, 2019. URL: <http://tass.com/politics/1054580>.
 83. Snow N (2014) Propaganda and American Democracy. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press.
 84. South Korea spy agency admits trying to rig 2012 presidential election. The Guardian, Aug 24, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/04/south-koreas-spy-agency-admits-trying-rig-election-national-intelligence-service-2012>
 85. Soviet Active Measures: Focus On Forgeries. Foreign Affairs Note, United States Department of State Washington, D.C. URL: <http://insidethecoldwar.org/sites/default/files/documents/Department%20of%20State%20Note%20Soviet%20Active%20Measures%20Focus%20on%20Oforgeries%20April%201983.pdf>
 86. Stevenson W. Peter. Rubio: Russia's election hacking went beyond just Clinton and Trump – to me. URL: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2017/03/30/we-just-found-out-that-russias-election-hacking-went-beyond-clinton-and-trump/?utm_term=.597c78c4092a
 87. The "Lisa case": Germany as a target of Russian disinformation. NATO Review. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/07/25/the-lisa-case-germany-as-a-target-of-russian-disinformation/index.html>

88. The Real Story of 'Fake News'. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news>.
89. U.S. Information and Educational Exchange Act of 1948. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1091/pdf/COMPS-1091.pdf>
90. U.S. Ties 'Klan' Olympic Hate Mail to KGB. Fred Barbash in The Washington Post, Aug. 7, 1984. URL: https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1984/08/07/us-ties-klan-olympic-hate-mail-to-kgb/80918fe8-fcf0-46cf-bb58-726ee46d8ce9/?utm_term=.884bf8830afa
91. Uchill Joe. Site connected to Russian hackers posts Republican emails. URL: <https://thehill.com/blogs/ballot-box/291317-gop-emails-leaked-on-site-connected-to-russian-hackers>
92. Vavra Sh., Russian IRA troll farm outsourced new operation to Ghana, Nigeria. URL: <https://www.cyberscoop.com/russia-ira-troll-farm-disinformation-outsourced/>
93. Weir, K. Why we fall for fake news: hijacked thinking or laziness? American Psychological Association, February 11, 2020. URL: <https://www.apa.org/news/apa/2020/fake-news>
94. Weng'an riots, push-up protests, fifty-cent party, astroturf...head spinning yet? RConversation, July 14, 2008. URL: <https://rconversation.blogs.com/rconversation/2008/07/wengan-riots-pu.html>
95. Whither The Economy? – Columnists, 04.09.2015. URL: <https://web.archive.org/web/20210723023254/https://sputniknews.com/columnists/201509041026605721/>
96. Will China's Disinformation War Destabilize Taiwan? The National Interest, July 30, 2017. URL: <https://nationalinterest.org/feature/will-chinas-disinformation-war-destabilize-taiwan-21708>

97. Woolley S, Howard P (2017) Computational propaganda worldwide: Executive summary. Working paper no. 2017.11. The University of Oxford. Available at: <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/.../Casestudies-ExecutiveSummary.pdf>
98. Yablokov, I. & Chatterje-Doody, P. N. Russia Today and Conspiracy Theories: People, Power and Politics on RT (Routledge 2021).
99. Yablokov, I. Conspiracy Theories as a Russian Public Diplomacy Tool: The Case of Russia Today (RT), April 28, 2015. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9256.12097>
100. Zuckerman, E. Mistrust: Why Losing Faith in Institutions Provides the Tools to Transform Them (Norton Books, 2021).